a – 63.

3/12 ß – – –

Fra Hr Geheimr. Bentz i Aarhuus

647/143

346/95

287/36 / 152

Jerusalems Breve
over de
Mosaiske Skrifter
og
Philosophie.

Af det Tydske oversatte
ved
H. W. Riber.

Kiøbenhavn, 1779.
Trykt paa Gyldendals Forlag.

Forerindring.

Man behøver vel ikke at sige mere til disse Breves Berømmelse, end dette: at de ere et Arbeide af den store Jerusalem. Forfatteren udgav dem under Navn af første Samling, da han agtede at fortsætte disse Undersøgelser over de 5 Moses Bøger. Men han forandrede sin Plan, og giemde disse Afhandlinger til hans Betrachtungen über die vornehmsten Wahrheiten der Religion. Læseren taber altsaa intet, da vi ogsaa have dette andet ypperlige Værk i vort Sprog. Aarsagen til, at disse Breve just nu udkomme paa Dansk, er denne: Hr. Professor Niemeyer i Halle har i sin bibelske Charakteristik henviist sine Læsere til disse Breve, som

han

han forudsætter at være i alles Hænder (see bibelske Charakt. 1 Deel, S. 400. og f.); og derfor ikkun kortelig berørt nogle Sætninger angaaende den første Moses Bogs Guddommelighed, hvilket Jerusalem vidtløftigen har udført. Da nu Hr. Gyldendal besørger os dette Værk udgivet paa Dansk, har han holdt det nødvendigt, at ogsaa disse Breve bleve fordanskede, og derfor anmodet mig om at paatage mig dette Arbeide. Jeg har anvendt den behørige Flid paa Oversættelsen, og venter, at dette lidet Skrift vil med ligesaa stor Begierlighed og Nytte læses hos os, som det er blevet læst og høiagtet blant Forfatterens Landsmænd.

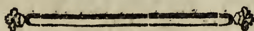
Oversætteren.

Første

Første Brev.

At Mose virkelig er Forfatteren af de Bøger, som vi have under hans Navn.

De Breve, hvormed Deres ⸗ ⸗ ⸗ i forrige Uge har beæret mig, tilligemed Hoslagte har jeg rigtig erholdet, og allerede fundet Tid til, med koldt Blod at oversee alle de skrækkelige Indvendinger, hvormed Hr. ⸗ ⸗ ⸗ truer, fra nu af at kuldkaste for evig den Anseelse, som de Mosaiske Skrifter hidindtil endnu have staaet i hos den fornuftigste Deel af Verden; men jeg maae tilstaae, at jeg, formedelst den triumpherende Tone, hvori han fremsætter dem for Deres ⸗ ⸗ ⸗ i det mindste havde formodet, at finde noget mere ualmindeligt. Men, til Beviis at den deistiske Vittighed maae allerede være meget udtømmet, ere de i sig selv ikke andet, end de gamle Angreb og de gamle Vaaben, hvilke, fra Hobbes af, ligesom et Fideicommis synes at være arvede af een Deist efter en anden, og nu maaskee ere tilfaldne Hr. ⸗ ⸗ ⸗ efter deres sidste priselige Eiermand, Lord Bolingbroke. Han synes ogsaa tillige at have forskaffet sig den Dristighed,

 hvormed

hvormed disse Herrer giøre deres Angreb. Thi endskiønt de ikke endnu kunne rose sig af den ringeste Fordeel, drage de dog altid til Felts med et Frydeskrig, som om de vare uovervindelige. Af Hoben iblant vore Deister kan man vel ikke vente andet. De fleste vide ikke deres egen Krigshistorie. Deres Uvidenhed giver dem altid nyt Mod, og deres blinde Had mod Religionen giør ogsaa, at alt, hvad de faae i Hænderne, tiener dem til Angreb. Deres bedste Styrke er deres Feltskrig. Men at en Mand af Smag, som Hr. = = =, der har læst de Gamle, der besidder en sund Kritik, der ikke er uøvet i den nyere Philosophie, og som jeg forresten tiltroer en oprigtig Høiagtelse for Sandhed og Dyd, at saadan en Mand, saa troelig eftersnakker hines elendige Tøi, og (som han selv siger), kan holde det for uovervindeligt, det vilde være mig ubegribeligt, dersom jeg ikke kiendte noget til den letsindige Sikkerhed, hvormed de fleste Mennesker antage alle Indvendinger mod Religionen, uden at de i mindste Maade giøre sig Umage for, ret i Forveien at lære at kiende den Sandhed, som de bestride. Ellers kan alt, hvad han frembringer, lade sig bringe under følgende Satser. Først er og bliver det altid ubeviisligt at Mose er Forfatter af de Skrifter, som vi have under hans Navn. Men om vi end kunde bevise det, saa giorde vi endda saavel ham som Religionen ikkun megen liden Ære dermed. Thi hans Historie om Skabelsen er blot et urimeligt Digt; hans Beskrivelse over Syndefaldet er ordentlig en rabbinsk Fabel; i hans Love findes ingen Spor til nogen sand Moralitet; de tommeste vilkaarligste Skikke ere ham ligesaa vigtige, som Naturens evige og hellige Love, og til Beviis paa hans Barbarie, er endog den første Grundsætning for al Moralitet ham

ube-

ubekiendt, nemlig Sielens Udødelighed; (og ved denne Leilighed gier han tillige et meget fiendtligt Udfald imod vor Forløsers Apostler, at ogsaa disse næsten aldrig tale om Sielens Udødelighed, men derimod stedse om en uphilosophisk Legemsopstandelse;) desuden forestiller Mose i denne hele Historie snarere en arabisk Røver, end en sædelig Helt, der har nogen Følelse af Sædelighed og Retfærdighed; og hans foregivne Omgang med Gud er ikke andet end det gamle almindelige Bedragerie, hvorved han havde misbrugt det desuden dumme Folk til sine Hensigter; thi hans skinnende Ansigt ansees ikke for mere troværdig end Pythagoras's gyldne Hofte; og det som Plutarch, Tacitus og andre flere skrive om den af Mose anordnede Eselsdyrkelse, er i det mindste meget betænkeligt, saalænge der endnu ikke findes nogen iblant alle Besvarelser, som fuldkommen hæver den. Deres ⸗ ⸗ ⸗ seer heraf, at Hr. ⸗ ⸗ ⸗ i det mindste ikke fattes paa Villie eller Dristighed til at udføre sine Forgængeres Arbeide, og herved engang for alle saaledes at kuldkaste denne store Mands Anseelse, at den christelige Religions Sandhed, i det mindste fra denne Side, beholder saadan en Svaghed, at den altid kan angribes med en sikker Fremgang. Men den har ligesaa lidet at befrygte af dette Anfald, som af alle de forrige, og dersom Deres ⸗ ⸗ ⸗ vilde behage at sammenligne dem med de faa Anmærkninger, jeg her har giort derimod; saa haaber jeg, at De tilligemed mig skal blive bestyrket i Deres Høiagtelse for den Mosaiske Philosophie, og tillige overbeviises, at Hr. ⸗ ⸗ ⸗ aldrig selv har læst de Mosaiske Skrifter med nogen Opmærksomhed; og at han ikke maae kiende denne store Mand anderledes end udi den falske Skikkelse, som Morgan, Bolingbroke og deres Lige, paa en ondskabsfuld Maade have givet

 ham,

ham, for siden med desstørre Dristighed at kunne angribe hans Anseelse. Men De forlade mig, at jeg ikke sender Dem det hele Svar paa engang. De kiender mine Adspredelser, og veed, at jeg til mine egne Arbeider har allene Aftentimerne tilovers, hvilke jeg opofrer i mine Børns Selskab. Den ene forklarer en rørende Scene af Thomson for hendes Moder, og hendes agtpaagivende yngre Sødskende; disse bede mig derpaa at høre et smukt Sted af deres Beaumont, og, naar begge ere færdige, fordrer min Søn, stolt af sit Latin, det hele Bords Opmerksomhed paa et Sted af Virgil eller en Ode af Horatz. En Tummel, hvori man sandelig ikke skal kunne tænke meget sammenhængende, men som dog en Huusfader ikke gierne unddrager sig fra, naar han veed at føle og sætte Priis paa den Lykke, at han er Fader. Jeg har derfor valgt at indklæde mine Tanker i Form af Breve, for at vi begge paa denne Maade kunne destoførr bryde af, jeg med at skrive og De med at læse. Derved kan ogsaa Deres = = = være destomere forvisset, at jeg ikke skal overrumple eller bedøve Dem med nogen vidtsøgt orientalsk Lærdom. Mose selv skal være mit hele Bibliothek; og jeg forlanger intet mere af Dem, end den rigtige og sunde Smag, med hvilken De læser Alderdommens øvrige Skrifter, en Homer, en Virgil, eller en Plato. Ligesom jeg finder Tid dertil, vil jeg besvare alle Indvendingerne i samme Orden, som jeg nylig anførde dem. Nu vil jeg begynde med at undersøge den første: Om Mose virkelig er Forfatter af de Bøger, som vi have under hans Navn. Hr. = = = synes endnu selv at betænke sig paa hvad Partie han egentlig skal vælge, om han enten skal fradømme Mose dem fra Begyndelsen til Enden, eller om han endnu skal til-

staae

staae ham Lovene og den femte Bog, men derimod erklare alt det øvrige, og især den første Bog, for en Rhapsodie, som maaskee Esra eller en anden lettroende Jøde har sammenskrabet af gamle afbrudte og fabelagtige Traditioner. Dette om Esra synes ham i det mindste at være det Høieste, han kan indrømme, og han troer, at vi have saa megen større Aarsag til at lade os nøie med hans Gavmildhed, da vi desuden have en Bog af ham i vor Canon, og altsaa maatte hans Anseelse være os ligesaa god som Mose. Jeg erindrer mig ikke endnu at have hørt denne Kompliment af nogen af hans Forgængere; men De maae vel vogte sig, at De ikke lader sig forblinde deraf. Lode vi os kun først bilde det ind af dem, saa havde de strax vundet Seier. Esra er en Mand, som fortiener overmaade megen Agtelse, i Henseende til hans Tids Historie, og hans Bog bliver os altid et mærkværdigt Bidrag til at opfylde den Jødiske Historie i denne vigtige Tidspunkt, til at bevise Guds besynderlige Forsorg over dette Folk, og til at opklare adskillige vigtige Spaadomme: og da han for det meeste har været et umiddelbart Vidne til hvad han skrev, og tillige selv været en Hovedperson derved, og der desuden i den hele Historie ikke indeholdes noget, som kunde have det allerringeste Skin af Bedragerie, saa fortiener ogsaa Esra heri at troes, uagtet jeg ingen egentlig Beviis har for hans Theopneustie; ja end mere, enhver foregiven umiddelbar Indgivelse ved saadan en Histories Optegnelse, som ingenlunde behøver noget guddommeligt Vidnesbyrd, vilde blive mig mistænkelig. Derimod finder jeg i de Mosaiske Bøger saadanne Efterretninger, med hvilke den hele Religion staaer og falder. Vil jeg nu lade mig overtale til at antage Esra for en Compilator deraf,

hvor let bliver det da ikke for dens Fiender paa engang at giøre de Lærdomme, de Under, de Spaadomme, som findes i disse Bøger, mistænkelige? Thi hvor upaalidelige, hvor afbrudte maatte ikke de Efterretninger være, hvor af disse vare sammensatte; og hvor mistænkelig maatte ikke denne Mands Karakter paa engang blive, naar han havde været dristig nok til at sammensætte saadan en Historie af nogle mere end tusende Aars fordreiede Traditioner, og at paabyrde sit Folk dem til en Grund for deres Gudstieneste, som den helligste Bog, under denne, i Alderdommens Tider saa store Mands ærværdige Navn. Hvilket Bedragerie kunde vel lignes med dette? Hvad maatte vi vel herefter tænke om de øvrige Bøger i det gamle Testamente, hvilke Esra efter den almindelige Formodning har samlet og bragt i den nuværende Orden? hvad maatte vi vel tænke om en Esaias's, en Daniels prophetiske Skrifters Troværdighed, ja hvad maatte vi vel tænke om de Vidnesbyrd og Beviser, som vor Forløser selv anfører til sin Lærdoms Bekræftelse, af disse foregivne Mosaiske Skrifter? Seer De, saa vel meener Hr. = = = det med sin Gavmildhed, at han dog vil ansee Esra for at være Forfatter af disse Skrifter. Har derimod Moses selv, som jeg snart haaber at skulle overbevise Deres = = = om, virkelig skrevet dem; saa have disse Bøger, formedelst deres høie Alderdom, og formedelst denne store Mands personlige Karakter, ikke allene den allerhøieste Troværdighed, men endog, da den overordentlige Omgang, som Mose har havt med Gud, kan godtgiøres med de uimodsigeligste Beviser, som en historisk Sandhed nogensinde kan modtage, og som Deisterne gierne ønskede at undvige; saa ere og de Lærdomme, de Beretninger, de Under, de For-

jattel=

jættelser, de Spaadomme, som indeholdes i disse Bøger, saa er den hele Mosaiske Oekonomie, ja saa er og tildeels den Christelige Religion med det samme beviist, som guddommelig. Og dette er den vigtige Aarsag, hvorfor de snedigste iblant deres Fiender kun stræbe at giøre disse Bøger mistænkelige. De Indvendinger som Hr. = = = holder for saa skrækkelige, og som den ene har remset op efter den anden, nu i en Tid af hundrede, ja vel flere Aar, uden at give dem den ringeste betydelige Forstærkelse, vil jeg nedenfor med Deres Tilladelse, prøve, og nu alleeneste i Forveien undersøge, om dette Foregivende i Almindelighed kunde have nogen Grund. Ved de historiske Beviser vil jeg fatte mig ganske korteliq. Thi det er næsten ikke uden en Slags Væmmelse mueligt, stedse at igientage de samme Svar paa de selv samme elendige Indvendinger, som man, uagtet de hundrede Gange ere besvarede, endnu stedse igientager i den samme Tone af en ondskabsfuld Trang. Derimod har jeg, ved at eftertænke de sædvanlige Beviser, opdaget nogle andre i disse Bøger selv, som maaskee noget mere skulde opvække Deres = = = Opmærksomhed.

Først maae Hr. = = = i det mindste tilstaae dette, at de Mosaiske Bøger vare, saaledes som vi nu have dem, allerede til paa vor Frelsers Tider, og bleve holdte for ægte Mosaiske Skrifter. Men de have ogsaa allerede været til nogle hundrede Aar tilforn. Dette beviser de halvfierdsindstyve Fortolkeres græske Oversættelse. Hvor skulle vi nu altsaa sætte deres første Oprindelse? Ved Esra, sige Hobbes og Spinoza; og Tindaler, Morganer, Bolingbroker følge troligen deres agtværdige Læremestere, og raabe: Esra. Nu er da Jesuiten Harduins

latterlige Indfald, at en Bande Bedragere have i det trettende Aarhundrede forfærdiget de fleste gamle Skribenteres Værker, altsaa ikke heller latterlig. Disse Herrer kan man gierne holde alting til gode, thi en rigtig Kundskab og Bedømmelse over de gamle Skribenter er just ikke deres Sag. Men at en virkelig Kiender af de Gamle, som jeg i det mindste altid har anseet Hr. = = = for at være, heri vil være deres Ekko, giør, om ikke hans Forstand, saa dog hans Hierte mistænkelig i mine Øine. De sammenligne kun Skrivemaaden i de Mosaiske Skrifter med Skrivemaaden hos Esra, endog kun efter en Oversættelse. Hvor simpel og ædel er ikke Mose, hvor han fortæller; hvor maiestætisk, hvor han befaler; hvor dristig, høi og prægtig, hvor han er Digter. Her er det ebraiske Sprogs rette gyldne Alder. Hvor fattig, hvor plat er derimod Esra's Stil. Desuden hersker den allerældste Ægyptiske Smag alle Moses Skrifter igiennem. Hvorfra har Esra lært den mere end tusende Aar derefter? og hvor i Verden kunde dog Esra have faldet paa at indføre den i sine Skrifter? Enten havde han ægte Optegnelser af Mose, før det babyloniske Fængsel, som vare af alle erkiendte derfor, eller og det var uvisse, unavngivne Beretninger og ugrundede Traditioner. Var det ægte Documenter; hvad Aarsager kunde han da have, til at omstøbe dette Alderdommens uskatterlige Mindesmærke i en nye og fremmed Form, og derved svække dets Authenticitæt? Og om han endogsaa selv havde været forvoven nok dertil, hvorledes skulde da de Ældste og Præsterne nogensinde have ladet sig bevæge til, strax at foretrække denne forandrede, nye Historie for hine agtværdige

værdige Originaldokumenter af deres store Mose, og derpaa lade dem bortkomme? Thi naar de lige indtil Esra havde været til i deres gamle Form, hvad Grund var der da til at omsmelte dem i en nye Form, da de altid lige saa let kunde opholdes i den gamle og ægte? Men det er ikke heller det vore Deister vilde sige; thi derved vandt de ikke meget. Esra skal have sammensat denne Historie af usikkre og afbrudte Traditioner. Vilde dog disse Herrer kun forklare os Muligheden, hvorledes Esra kunde overtale Folket, Præsterne og de Ældste til blindt hen at antage en Bog af ham under Moses Navn, til at ære den som et ægte Skrift af denne deres guddommelige Prophet, til paa Øieblikket at sætte den ved Siden af den ægte femte Bog, som i det mindste, efter deres gavmilde Tilstaaelse, skal være kommen fra Mose, til at optage den som ligesaa vigtig i eet Volumen med denne, og offentlig at forelæse den i Forsamlingerne til deres Gudstieneste, naar de tilforn aldrig havde hørt noget om saadan en Bog. Ja, siger man; da dette Folks Uvidenhed i sin Religion, allerede paa Josias's Tid var saa stor, at intet Menneske længer vidste, om deres Lovbog endnu var til i Verden, saa var det, saa lang Tid derefter, da desuden Fangenskabet kom til, endnu blevet meget lettere for Esra, især naar han i denne Sag havde de Ældste paa sin Side, at give dette uvidende og dumme Folk saa mange Bøger under Moses Navn i Hænderne, som han lystede. Atter et nyt Vidnesbyrd, at alt er godt nok for disse Herrer til et Beviis. For det første er det den største Uforskammenhed, at ville uddrage den Slutning af det, der fortælles i 2 Kong. B. 23 Kap. om den, under Kong Josias's

Regiering igienfundne Lovbog, at der paa den Tid ikke har været noget andet Exemplar til i Verden af den Mosaiske Lov, end dette ene, og at det allerede har været Folket og Præsterne saa ubekiendt, at de slet ikke have vidst noget om saadan en Bogs Tilværelse. Thi der var neppe et halvt hundrede Aar forløbet, siden Josias's Oldefader, Kong Ezekias, foretog sig Gudstienestens høitidelige Renselse. Nu hedder det ikke allene udtrykkelig i 2 Kren. 29. Kap., at Præsterne og Leviterne paa ny indrettede den hele Gudstieneste, Ofringerne og Paaskefesten efter Herrens Ord (dette kan dog vel ikke være andet end Mose Lov), og at de tillige sang Davids og Asaphs Psalmer, v. 30. (det er da meget rimeligt, at naar de have brugt disse som en Bog, der hørde til Gudstienesten, de da med langt større Høiagtelse maae have bevaret den Mosaiske Lov). Men der staaer udtrykkelig i det 31 Kap., at Kongen gav en vis Sum af sin Kasse, at den offentlige Gudstieneste kunde i Fremtiden blive helligholdt efter den guddommelige Lovs Forskrift; men desuden har han og formaaet Folket til at oprette en Fond til Præsternes og Leviternes tilstrækkelige Underholdning, at disse desto mere ubehindret og ivrigen kunde studere Loven, og vaage over dens nøiagtige Opfyldelse. I Følge af denne store Iver for den Mosaiske Lovs Vedligeholdelse kan man vel og i det mindste formode, at denne fromme Konge har havt Omsorg for, at besørge tilstrækkelige Afskrifter af denne Lov, især da hans Omhue for at vedligeholde de hellige Skrifter gik saa vidt, at han endog med stor Flid lod samle de øvrige af Salomons Ordsprog, Ordspr. 25. Kap. Og naar De giennemgaaer alle Kongernes Historier, vil De overalt finde de tydeligste Beviser,

at

at om endogsaa nogle Kongers Ugudelighed har i nogen Tid foraarsaget nogen Uorden i den offentlige Gudstieneste, er dog desuagtet al Kundskab om Loven aldeles ikke undergaaet; og kunde saa meget mindre tabes, som Propheterne Elias, Elisa, Jesaias, Hoseas og Amos just levede paa den Tid, hvilke med saa meget større Iver søgde at bestyrke Folket i den sande Kundskab om den Mosaiske Religion, som holdte offentlige Skoler, og tildeels, saasom Elisa, havde et stort Antal af Propheternes Børn eller Discipler i Huus og Kost, for at undervise dem i den sande Religion og Loven, og for at berede dem til det offentlige Læreembede. Thi naar De, som jeg nylig sagde, gaaer tilbage i Kongernes Historie fra Josias til Ezekias, fra denne til Usia, 2 Krøn. 26, 5., fra Usia til Amaza 2 Krøn. 25, 4., fra Amaza til Joas Kap. 23, 4., fra denne igien til hans Farfader Josaphat, og fra Josaphat lige til Davids Tider, saa vil De ingensteds finde noget større Tidsrum, end i det høieste af et halvt hundrede Aar, at jo den Mosaiske Lovs Anseelse og Erkiendelse i det mindste eengang paa det Heitideligste er blevet fornyet. Thi hvad kan f. Ex. vel være høitideligere end den Reformation, som Josaphat til den Ende foretog sig? Kap. 17. Han befalede ikke allene, at Folkets Øverste og Leviterne, efter den Mosaiske Indretning, skulde reise om i alle Judæ Stæder for at undervise Folket i Loven; (og skulde der da ikke ved denne Leilighed være nye Afskrifter forfærdigede og overleverede ethvert Steds Leviter, til derved at fortsætte deres Underviisning?) men han anordnede desuden enhver Stad sine egne Dommere, og indsatte i Jerusalem et stort Raad af Præster, Leviter og Ældste, som skulde afsige Domme paa det samvittigheds-

hedsfuldeste i de dem forelagte Sager efter Lov og Bud, efter Sæder og Ret.

Kan nu noget tænkes daarligere, end at paastaae, at i et Menneskes Levealder skulde ikke allene alle Exemplarerne af denne Lov, som fandtes over det hele Land, saa aldeles være bortkomne, at kun dette eneste af en Hændelse var blevet tilovers, men endog at hverken Præsterne eller Folket vidste det ringeste om, at der var saadan en Bog til? Er det ikke meget mere høistsandsynligt, eller rettere sagt, nødvendigt, at dette enten har været den Mosaiske Original, eller i det mindste et andet gammelt authentisk Exemplar fra David, som altid har været forvaret i Templet, for at de almindeligere Afskrifter derefter kunde forfærdiges, og just det samme Exemplar, som Præsterne, efter Josaphats Befaling, skulde tage med sig paa deres Kirkevisitatser? Alle Omstændighederne, hvormed denne Historie fortælles, bekræfte ogsaa denne Forklaring. Den ypperste Præst siger, uden nogen videre Forundring: Jeg haver fundet Herrens Lov, som er givet ved Mose; og den unge Konge hører den forelæse med en stor Sindsbevægelse, ikke fordi det var en Bog, som han aldrig havde kiendt eller hørt noget om (thi da vilde det saa meget mindre have giort Indtryk paa ham); men fordi han kiendte denne Bogs Guddommelighed, og altsaa med des større Grund frygtede for de Truslers Opfyldelse, som deri indeholdtes. Imidlertid kan man gierne tilstaae, at denne Konge, som endnu var en meget ung Herre, og som desuden, medens hans Fader levede, maatte være meget forsømt i sin Religionskundskab, hørde nu denne Lov første gang. Men endnu mindre var det muligt,

at

at de Mosaiske Skrifter saa aldeles kunde være forglemte i den langt kortere Tid fra Josias af indtil det babyloniske Fængsel, da Propheterne Jeremias og Ezekiel den gang levede, hvis Spaadomme man kun behøver at giennemlæse, for strax at indsee, hvor ugrundet saadant et Foregivende er; og da desuden Propheten Jeremias maatte skriftlig forfatte sine egne Taler efter guddommelig Befaling. Der bliver altsaa intet andet tilovers, end at det jødiske Folk paa eengang maae være blevet saa uvidende under deres Fængsel. Men hvor længe varede dette Fængsel? Atter kun et Menneskes Levealder. Thi hvor mange Præster og Ældste kom ikke tilbage derfra, efter Hagg. 2. og Esra 3., som endnu havde seet det første Tempel? Og i denne korte Tid skulde Folk og Præster saa aldeles have forglemt deres Religion, at de endog ikke længere vidste, om der nogensinde havde været en Bog til i Verden under Moses Navn, saa at de blinde hen skulde have modtaget alt hvad Esra under dette Navn fandt for godt at give dem i Hænderne, da dog samtlige Præster, da Propheterne Ezekiel, Daniel, Haggai og Zacharias vare med dem i Fængslet, og stedse erindrede Folket om, at nu blev den Dom fuldbyrdet, som de saa længe vare truede med, formedelst deres Ulydighed imod Loven; da de toge Prophetens Jeremiæ Spaadomme med sig, og det endog som en guddommelig Bog, Dan. 9, 2.; da Daniel udtrykkelig tilstaaer v. 11. at nu indtraf den Forbandelse, som stod skrevet i Moses den Guds Tieners Lov; da endog Præste- og Levitestanden, alle Familier og alle Slægtregistere bleve i deres fulde Orden imedens Fangenskabet varede, Esra. 2. og Nehem. 7.; ja, da den første Kolonie, som kom igien tilbage til Jerusalem, og altsaa førend Esra og

Nehe-

Nehemia maaskee endnu vare födte (thi disse kom næsten 80 Aar derefter), atter indrettede deres offentlige Gudstieneste, Brændoffer, deres Løvsalernes-Fest og deres Nymaane udtrykkelig saaledes, som der stod skrevet i Moses den Guds Mands Lov, Esra 3. Maatte man nu ikke affige al Fornuft, om man uagtet alt dette vilde giøre Esra til Forfatter af disse Bøger? Vel oplæste Esra den Mosaiske Lov for Folket, da han kom tilbage, og Gudstienesten blev høitideligen fornyet; men slet ikke som en ny og ubekiendt Bog, hvilken han nu først bragde med sig. Men Folket begierede af ham, at han skulde forelæse den paa Løvsalernes Høitid, for at den hele Gudstieneste i alle Stykker kunde ligne den Mosaiske Anordning, 5 Mose B. 31, 11. 12.

Hvorlidet synes dog ikke dette at kunne passe sig paa en ubekiendt Bog? og under hvad for et Paaskud kunde han vel have kommet frem med den? Skulde han maaskee sige at han havde fundet den i Chaldæa? Dette havde været rasende. Skulde han maaskee sige, at de havde bragt den med sig fra det forjættede Land? Dette havde været den største Uforskammenhed, naar ingen af Propheterne, Præsterne eller de Ældste havde vidst noget af saadan en Bog at sige. Og hvorledes havde vel de tilbageblevne Jøder, som vare adspredte i Orienten ladet sig paatvinge saadan en Bog, naar de slet ikke havde hørt noget om den af deres Forfædre, som dog selv vare komne fra det forjættede Land. Men, om end ogsaa alt dette var mueligt, saa lad dog de Herrer = = = sige Dem, hvor den samaritanske Text, dette uskatterlige Mindesmærke af Guds Forsorg for de Mosaiske Skrifters Sandhed, er kommet fra? Maaskee ogsaa fra Esra. Det

var vel det allerdumdristigste man kunde sige. Thi uagtet det bittre Had, imellem begge disse Partier, som fra Jeroboams Regiering og indtil disse Tider stedse havde været uforsonligt, og nu atter var blevet fornyet ved Udelukkelse fra den nye Tempelbygning, Esra 4. uagtet alt dette, at ville paastaae, at den samaritanske Sekt havde ladet Esra paanede sig en Bog af Mose, som den aldrig havde hørt noget om, det er jo det samme som om en Catholik vilde indbilde os, at vi havde vor Augsburgiske Confession fra Rom. Thi naar Samaritaneren havde antaget dette rigtige Stykke af Esra, hvorfor da ikke ogsaa de øvrige Bøger? hvorfor ikke den hele øvrige Indretning af deres Gudstieneste, og hvor slet havde ikke Esra og Nehemia benyttet sig af denne blinde Devotion, til at forene begge disse Kirker med hinanden? Collins, og følgelig ogsaa Hr. = = = anføre vel tvende Grunde hvormed de ville bekræfte deres Foregivende. Den første er, at de nye Samaritaner vare lutter Hedninger. Men at de ti Stammer ikke saa aldeles vare bortførte, sees tydelig deraf, at de Overblevne af Israel kom op til Jerusalem, for at helligholde den prægtige Paaskefest under Kong Josias. 2. Kren. 35, 18. Og om der ikke havde været nogle Israeliter i Landet, foruden de nye hedenske Colonister, som Kongen af Assyrien sendte derhen for igien at befolke det, saa vilde vel disse aldrig have faldet paa den Formodning, at de Løver, som ødelagde Landet var en guddommelig Straf, fordi de ikke længere iagttoge Landets Gudstieneste 2 Kong. 17. Men det andet Beviis, at den samaritanske Text maae være afskrevet efter Esras, fordi nemlig de smaa Indrykkelser og de nyere Navne, som ikke kunne være komne fra Mose, findes

lige

lige eens i dem begge, grunder sig paa en vilkaarlig antagen Sats, som først maae bevises. Thi disse smaa Forandringer vare allerede i Samuels Tid ligesaa nødvendige, for desbedre at kunne forstaae de Mosaiske Bøger, og det er høist sandsynligt, at de ogsaa virkelig have deres Oprindelse fra ham, og følgelig ere derved komne med i begge Slags Exemplarer, da denne hellige Mand med saa megen Iver paatog sig at forbedre Gudstienesten, som i Dommernes Tid var aldeles forfalden, og til den Ende ogsaa oprettede de prophetiske Skoler. Men at de ti Stammer i Almindelighed endnu ikke skulde have havt nogen Lovbog, det modsiges tydeligen af 2 Kong. 17. Skulde da Leviterne, som boede i disse Stammer, ikke have havt nogen Lovbog iblant sig for at bevise og haandhæve deres Privilegier? skulde ikke Propheterne Elia og Elisa have havt den i deres anseelige Skoler? I det mindste er da vel dette uimodsigeligt, at de Mosaiske Bøger allerede have været til, da de ti Stammer bleve adskilte fra hinanden. Men at ogsaa David allerede har havt dem, bevises øiensynligen af den 104, 105, 106 og 107 Psalme, som aabenbar ikke ere andet end Udtog af den første og anden Bog, og i hvilke Digteren meget omhyggeligen har beholdt de stærke Mosaiske Udtryk. Skal nu Esra være Forfatter af disse Bøger, saa maae han ogsaa nødvendig have skrevet disse Psalmer. Men paa denne Maade kan ogsaa Herr = = = sige reent ud, at Rhabanus Maurus, eller hvem han falder paa, er Forfatter af Ilias; og, fordi der i Æneis ere unægtelige Spor af Ilias, at han ogsaa har skrevet Æneis. Med nogen Fornuft kan jeg altsaa ingensteds blive staaende, uden ved Samuel, og om ham kunde Formodningen i det mindste være sandsynlig, da han levede, saa meget

nærmere

nærmere de Tider, som Mose beskriver, og altsaa endnu kunde have de tilforladeligste Efterretninger; men og desforuden, da han, som jeg nylig ovenfor sagde, saa ivrig paatog sig at indrette Gudstienesten, og oprettede prophetiske Skoler, for desbedre at kunne vedligeholde den. Men jeg finder atter i disse Samuels Bøger, saavel som i Dommernes og Josva's Bog, saa mange tydelige Kiendemærker, at Moses Bøger ogsaa allerede have været til paa denne Tid, at jeg umuelig kan antage Samuel for at være deres Forfatter. For ikke at blive endnu mere vidtløftig, vil jeg allene anføre denne eneste Befaling til Josva Kap. 1, 7. 8. at han skulde giøre Moses Lov til den eneste Rettesnor for sine Handlinger, og derfor stedse have denne Lovens Bog for Øine. Altsaa kan i det mindste intet historisk Beviis, som føres Skridt for Skridt, lade sig nærmere lede til den egentlige Forfatter af en Bog, end til Forfatteren af disse Bøger, da der desuden udtrykkelig staaer 5 Mose B. 31, 9.=24. at Mose med egen Haand har skrevet denne Lov, og anbefalet Leviterne omhyggeligen at forvare den ved Pagtens Ark.

Deres = = = maae dog have den Taalmodighed at høre nok een af disse Herrers Indvendinger. Ja, sige de, paa de anførte Steder tales kun om den femte Bog. Dette er egentlig den han kaldte Lov, og denne tilstaaer man at Mose har forfattet; men derved er de øvrige Bøgers Authenticitet endnu ikke beviist. Endelig vil man dog tilegne Mose denne femte Bog. Men denne Gavmildhed ligner den ovenanførte, da man for en Feils Skyld vil antage Esra i Almindelighed for Forfatter af de Mosaiske Skrifter; Hensigten er og ligesaa redelig.

Lovene have i og for sig selv intet Beviis for deres Guddommelighed. Disse Herrer tabe altsaa ikke noget ved at lade Mose beholde dem. Thi paa denne Maade er Mose ikke meer end en Solon eller Lycurg, og da de desuden have dette for sig, at den Mosaiske Oekonomie er ophævet ved Christendommen, saa have de paa eengang Ret til ganske at uddrive Mose af Religionen; og at forkaste denne Forsynets saa mærkværdige Historie i at vedligeholde og befæste de sande Grundbegreber i Religionen, som indeholdes i de øvrige Bøger, og især i den første, tilligemed de øvrige Folkeslægters fabelagtige Traditioner. Det er sandt, at denne femte Bog hedder Loven. Men hvorfor hedder den da, 5 Mose B. 27, 18. den anden Lov, naar der ikke havde været een til foruden den? og den maatte hverken have seet den ene eller den anden, som ikke vilde tilstaae, at denne femte Bog er kun et Udtog af den større Lovbog, hvori de Tildragelser, som gave Anledning til Lovene, ere udeladte, hvori Lovene selv ere sammendragne under særskilte Kapitler, for at understytte Hukommelsen; og ligesom alle andre gamle Love forfattede i en Art af Vers eller korte Satzer, for derved at give Hukommelsen endnu et nyt Hielpemiddel. I det 31te Kap. bliver den ogsaa selv adskillige Gange kaldet en Sang. De fleste Fortolkere henegne vel denne Benævnelse paa den høie Sang, som indeholdes i det følgende 32te Kap., men jeg troer at det er meget naturligere efter Sammenhængen, at forstaae det om Bogen selv, v. 22. 24. I det mindste har det været brugeligt hos alle andre gamle Nationer, at forfatte deres Love paa Vers, hvilket Aristoteles har bevidnet i hans Problemer. Da nu den Konst at skrive var endnu mindre bekiendt paa de Tider, saa har denne

For=

Formodning ogsaa her en tilstrækkelig Grund. Men om man end vilde gaae dette forbi, saa bliver det dog altid uimodsigeligt, at Mose først har samlet denne Lov, eller denne femte Bog, paa Grændserne af Canaans Land. 5 Mose B. 1, 5. Og at dette ikke var den første Gang han optegnede sine Love, men at han ogsaa, paa sit Tog igiennem Ørken, har optegnet baade Begivenhederne ligesom de tildroge sig, og Lovene, ligesom de bleve bekiendtgiorte, det bliver ligesaa uimodsigeligt af 2 Mose B. 17, 14. 24, 4. 34, 27. 4 Mose B. 23, 1. og af mange andre Steder. Denne saa kaldte anden Lov, eller den femte Bog kan altsaa ikke være andet end et Udtog af den anden, tredie og fierde Bog, som den egentlige Lovbog, i hvilket Moses, af de nylig anførte Aarsager, har forbigaaet Historien, og sammendraget Lovene i et kort Begreb. Og dette falder endnu tydeligere i Øinene, naar man mærker, at ikke alle de Love, som henhørde til den Mosaiske Religionsforfatning, og som indeholdes i de tre andre Bøger, findes her igientagen; men at mange, som angik Gudstienesten, og som egentlig ikkun Præsterne behøvede at vide, slet ikke berøres; at andre ikkun anføres kortelig; og de væsentlige Omstændigheder udelades, og at ikkun de især blive her igientagne, som endog enhver Privatperson havde nødig at vide; hvilket alt forudsætter at de tre foregaaende Bøger have været til, som de fuldstændigere Pandekter af denne Lov og bevises uimodsigeligt af Esra 3, 2. I det mindste kan dog vel ingen nægte (om man ellers ikke vil nægte, at Mose har baaret Omsorg for den hele Indretning af den jødiske Oeconomie) at jo de Love, som findes i de tre øvrige Bøger, maae være ægte Mosaiske Love. Men skulde nu Mose allene være Forfat-

ter af Lovene, og det øvrige derimod have Esra til Forfatter, saa maatte jo disse Love naturligviis have fulgt paa hinanden i en bestandig Orden, og udgiort eet Volumen. Kan man nu med noget Skin af Fornuft bilde sig ind, at Esra skulde have været saa dumdristig eller saa taabelig, at rykke disse gamle ærværdige Love udaf deres Orden, disse Love, som endnu paa hans Tid havde deres fulde Gyldighed, og som udgiorde Fundamentet for den hele jødiske Statsforfatning, og den hele Gudstieneste, at indskyde een hist og en anden her, heel igiennem den anden tredie og fierde Bog; og at flikke alle sine upaalidelige Traditioner derind imellem? Denne Blanding, da Historier og Love, ikkun udgiøre eet uadskilleligt Ganske, og ligesom ikkun een Væv, viser altsaa nødvendig een og samme Forfatter; og at Mose, naar han skal være Forfatter af Lovene, ogsaa ustridig maae være Autor til det Hele. Thi det er overalt øiensynligt, at de allervigtigste Love Tid efter anden ikkun ere givne, naar visse Begivenheder forefaldt, og ligesom Omstændighederne kunde give Anledning dertil; saa at disse Begivenheder ikke allene vise Anledningen til en Lov, men de give ogsaa Loven sit hele Eftertryk. De vigtige Love f. E. om Paasken, om Førstefødselen, om Jubelaaret, om de øvrige Fester o s. v. grunde sig allesammen paa visse Begivenheder, og de grunde sig ikke allene derpaa, men Begivenhederne blive ogsaa altid anførte som en Bevæggrund, hvorfor de vare givne, og hvorfor de skulde holdes. Ja det er selv en udtrykkelig Lov, at hver Gang Loven blev oplæst skulde enhver Huusfader paa det høitideligste igientage Begivenhederne for sine Børn, for at man, ved at eftertænke Begivenhederne skulde destobedre erindre sig Lovens Anseelse og for-

forbindende Kraft. Skulde nu Mose, som var saa omhyggelig for at vedligeholde Erindringen om disse Begivenheder, og de dermed sammenknyttede Under, som selv forfattede Loven, for at denne Erindring paa det høitideligste skulde blive fornyet; skulde nu han ikke have optegnet Historien om det jødiske Folks Trængsler i Ægypten, om sit første Kald, om sin Affærdigelse til Pharao, og de derved forrettede Under, om de Førstefødtes Nederlag, om Overgangen igiennem det røde Hav, om Lovens høitidelige Bekiendtgiørelse paa Sinai Bierg, hvilke alle vare saa vigtige for hans Persons, hans Embedes, hans Religions og hans Loves Anseelse, og som maatte give hans nye Indretning sin hele Styrke; skulde han, siger jeg, ikke have optegnet noget om alt dette, og ved denne sin Forsømmelse ladet sine Love beholde en blot menneskelig Anseelse, da dog den lettere Konst at skrive med Bogstaver allerede var saa meget i Brug, da det var saa sædvanligt at samle Historier, da han selv anfører deslige Bøger, da han selv efter guddommelige Befalinger maae opskrive nogle langt ubetydeligere Skiermydsler, 2 Mose B. 27. saavelsom alle hans Marscher og Standqvarterer, 4 Mose B. 33, ja, da endog Josva optegner sin Historie, der dog indeholder meget mindre vigtige Begivenheder, som en Fortsættelse af den Mosaiske, føier den til Lovbogen, og giemmer den i samme Lade som denne, ved Pagtens Ark paa det helligste Sted? Josva 24. Hvor overflødigt var det her at tale et eneste Ord mere derom? Jeg troer ogsaa at Deres = = = vil blive forneiet over, at De endelig her finde Slutningen af dette lange keedsommelige Brev, hvori jeg

ikke har kunnet skrive Dem andet til, end de aller-bekiendteste Ting, men som jeg dog ikke torde forbigaae, da jeg, efter Deres Befaling skulde besvare Hr. = = = Indvendinger Stykke for Stykke. Maaskee De i de følgende vil finde noget mere Behageligt. Jeg vil give mig den Ære at sende Deres = = = dem, ligesom jeg efterhaanden finder Tid til at opsætte mine Tanker. Jeg er o. s. v.

Andet Brev.

At Mose ogsaa er Forfatter af den første Bog især.

Endskiønt de Grunde, jeg anførte i mit forrige Brev til at bevise, at Mose maae være Forfatter af sine Bøger, maatte synes Dem nok saa bekiendte, haaber jeg dog, at De haver befundet dem tilstrækkelige til at befæste denne Sandhed. Imidlertid havde jeg dog endnu beviist alt for lidet, dersom jeg ikke i Særdeleshed kunde godtgiøre, at Mose ogsaa er Forfatter af den første Bog. Thi om endog denne Bogs guddommelige Autoritæt ikke kunde bevises, hvilket jeg dog haaber uimodsigeligen at kunne overtyde Dem om: saa blev denne Bog dog altid den kostbareste af Alderdommens Klenodier, som aldrig kunde agtes heit nok af det hele menneskelige Kien. Thi den indeholder ikke allene den

for hele Menneskeslægten saa interessante Historie om Menneskenes første Oprindelse, deres forskiellige Sprog og Riger, om de første Folkeslægter og deres Stammefædre, om Konsternes og Sædernes første Oprindelse, og om Jordklodens Forandringer, og udbreder derved et Lys over Naturens og vort Kiøns hele Historie, uden hvilket begge Deele vilde blive den mørkeste Hemmelighed for os; men den er og det Mindesmærke, som allermeest giør den menneskelige Fornuft Ære, da denne Bog endog indeholder den første sande Philosophie om Gud, om Tingenes første Udspring, om Oprindelsen til det moralske og physiske Onde: og som desuden især bør være os vigtig, fordi den indeholder den menneskelige Fornufts Historie, og lærer os den uendelig viise Gang, hvorpaa Gud har ledet Fornuften, da den endnu var i sin Barndom, til at erkiende, at han var Verdens Skaber og Overherre, paa en Maade, som var afpasset efter dens Svaghed: og hvorledes han stedse meer og meer har søgt at opklare og befæste dens Kundskab om begge disse væsentlige Grundsandheder i Religionen. De kiendte altsaa denne store Mand ikkun halv, naar De ikke ogsaa i Særdeleshed kiendte ham som Forfatter af denne Bog. Af de fire andre Bøger kan De lære at kiende ham som den største Feldtherre, som den klogeste Statsmand, som den viseste og menneskekierligste Lovgiver, naar De med Opmerksomhed undersøger hans ypperlige Anordninger paa Marscherne, i Leirene og under Feldtslagene, og tillige hvor fortreffelig den hele Indretning var i hans Statsforfatning og Love, hvorpaa en Montesquieu og en Follard havde kunnet øve al deres Indsigt. Men i denne Bog viser han sig især som den skarpsindigste Historieskriver og som den største

Philosoph, saa at vore Deister (jeg taler nu atter ikke om Pøbelen iblant dem) vilde ganske vist have sat ham uendelig over Herodot eller Plato, dersom han ikke i denne samme Bog foredrog disse Grundsætninger for den hele Religion. Thi denne Bog er een af Hovedstetterne for den hele aabenbarede Religion; og naar man først har beviist, at den guddommelige Mose er Forfatter saavel af denne som af de øvrige Bøger: saa kunne de samme Beviser, som stadfæste hans guddommelige Sendelse, ogsaa tillige godtgiøre de Lærdommes guddommelige Autoritæt, som indeholdes i det gamle Testamente. Propheternes Lærdomme behøve ikke mere noget andet særdeles Beviis i Henseende til deres Guddommelighed, da de ikke ere andet end Moses Fortolkere; og da de historiske Bøger ligeledes ikke indeholde nye Religionssandheder, men derimod saa unægtelig bekræfte den Mosaiske Theokratie, saa bevise de Moses guddommelige Sendelse. Vidste man derimod ikke, hvem der var Forfatter til denne Bog, saa tabde det hele gamle Testamente, saa tabde den christelige Religion selv een af sine stærkeste Beviisgrunde. Men jeg er ikke bange for, at mit Beviis skal slaae Feil. Jeg forlanger ikke andet af Dem, end den billige Kritik, hvormed De bedømmer enhver af de gamle verdslige Skribenter. Jeg vil, med Deres Tilladelse, allene giøre Dem opmerksom paa disse tre Punkter, hvoraf De formodentlig ikke vil nægte mig een eeneste: 1) At Forfatteren af disse Bøger maae have levet meget nær ved de Tider, han beskriver; 2) at han maae have havt de allernøiagtigste Efterretninger om Abrahams Familie; og at han 3) især maae have været meget vel bekiendt med den gamle ægyptiske Historie og Forfatning. Betragte De

først

først Beskrivelsen om den almindelige Historie indtil Abraham; Beskrivelsen om Verdens og de første Menneskers Oprindelse; Beskrivelsen om de følgende første Stamfædre for Nationerne, deres Slægtregistere, deres Omvandringer, deres Skicbner, de Landskaber hvor de droge hen, de Folkeslægter, som fik deres første Navne af dem, deres første Opfindelser og deres Sæder. Hvor simple, hvor tilforladelige, hvor frimodige ere ikke alle disse Fortællinger? Forfatteren er slet ikke bange for, at man ikke skal troe ham. Han søger ikke at overrumple sine Læsere; han forlader sig paa, at der endnu ere Mindesmærker nok tilovers iblant Folkeslægternes Traditioner, i deres gamle historiske Sange og i deres Hieroglypher, som kunne bekræfte hans Fortælling. Lige indtil Abraham synes den hele Fortælling blot at bestaae af saadanne authentiske Stykker, der have al muelig Anseelse af at være ligesaa mange originale Sange. Med Abraham begynder siden hans specielle Historie. Sprog, Sæder, Skikke, alting fremviser her igien den sande Karakteer af den første Alderdom, som i ethvert Landskab bliver gradeviis, i det naturligste Forhold, mere moderne. Abraham kommer fra Mesopotamien, hvor den første simple Levemaade og Hyrdelevnet synes at have været endnu mere almindelig end i Canaan, Kap. 24, 15. 29, 6. Uagtet al hans tilvoxende Magt, forandrer han dog ikke denne Levemaade. Endnu boer han tilligemed alle sine i Hytter. I Landet ere allerede her og der nogle Byer, og Eiendomsjorder, Kap. 23.; men derimod ere der ogsaa mange aabne Strækninger, som endnu ikke have nogen Eiermand, og hvor han frit kan drage omkring med sine Fæhiorder, Kap. 13, 9. Da de tre Engle komme til

ham som Giester, løber han selv til Hiorden for at hente en Kalv, og bereder den selv til sine Giester, ligesom Patroklus hos Homer, Kap. 18. Sara tillaver imidlertid Brødet. Viin er allerede brugelig i Landet, Kap. 14, 18; han selv synes dog ikke endnu at have giort den til sin Drik. Den Drik, han fremsætter for sine Giester, er Melk. Loth synes ikke heller at have været vant til at prøve Vinens Kraft; og maaskee det Tilfælde med Noah var Aarsagen til denne Afholdenhed i Sems Familie. Alt det øvrige vidner om selv samme Simpelhed. Endnu er der intet Spor til udmerkende eller til vævede Klædninger. Sara gaaer overalt uden Slør, Kap. 12, 14. Kap. 20. Abimelech forærer hende allerførst denne Prydelse, Kap. 20, 16. I Handelen bruges vel en Slags Mynt, dog synes den endnu ikke at have havt noget Præg. Han tilveier Heths Børn sine 400 Sekel Sølv, Kap. 23, 16. Rebekkas Brudegave er masiv Guld, Kap. 24, 22. Jern finder man endnu intet Spor til, da det er saa meget vanskeligere at tilberede. Men Guld, Sølv og Kobber kunde ogsaa findes smeltet. Agerdyrkningen drives nu allerede af Philisterne, som en ægyptisk Kolonie, Kap. 26. Dog har man vel ikke endnu begyndt nogen Handel med Ægypten. Abraham maae selv i den dyre Tid reise derhen, for at faae noget til Underholdning, Kap. 12. Man seer ikke heller nogensteds Spor til den Kunst at skrive. Da Abrahams Tiener skal begiere Rebekka, faaer han intet Brev med sig, Kap. 24. Ikke heller gives der skrevne Kiøbekontrakter. Abraham giver syv Lam til Bekræftelse, at Brønden ved Berseba herefter skulde høre ham til, Kap. 21, 30., og giver Brønden Navn af den, der bekræftede Kontrakten med Eed.

Ageren

Ageren ved Hebron kieber han i nogle Vidners Overværelse, Kap. 23, 17. 18. Afguderiet er endnu ikke almindeligt i Canaan, endskiønt Indbyggernes Ondskab forresten er stegen temmelig høit, Kap. 15, 16. 18, 20. Melchisedech er endnu den sande Guds Tiener, Kap. 14, 18. Endog hos Philisterne synes den sande Guds Kundskab at være vedligeholdt. Abimelech, Kongen i Gerar, har den endnu, Kap. 20, 6. Et Beviis, at Afguderiet er opkommet i Chaldæa førend i Ægypten, Josva 24, 2.; thi Philisterne vare en ægyptisk Kolonie, og formodentlig var denne Abimelech deres første Konge, som førde Kolonien ud, saa at han af den Aarsag kaldte sig Abimelech, min Fader er Konge (hvilket de følgende Konger have beholdt, for at vise deres store Herkomst, og har samme Betydning som det Ord Pharao), og gav sin Stad det Navn Gerar, de Fremmedes Stad. Den ægyptiske Pharao synes og virkelig endnu at have kiendt den sande Gud; i det mindste har Ægypternes Overtroe ikke endnu anseet Hyrdelevnet som noget anstødeligt. Abraham omgaaes ganske fortroelig med ham; dog har Pharao allerede noget forud for de øvrige Konger; han har en ordentlig Hofstat, og denne allerede, som sædvanligt, sine fordærvede Sæder, Kap. 12, 14. 15.; da derimod Kongerne i Gerar og Salem endnu leve som Privatpersoner, Kap. 21., endskiønt Abimelech dog ogsaa efter den ægyptiske Mode havde sine Hof- og Krigsbetientere, Kap. 21, 22. 26, 26. Herved giør jeg ogsaa denne Anmerkning: at det chaldaiske, det cananitiske og det ægyptiske Sprog maae endnu ikke paa den Tid have været meget forskiellige i deres Dialekter, siden Abraham reiser fra Chaldæa strax ind i Ægypten, og kommer der ligesaavel afsted med sit Sprog som i Canaan.

Et Beviis, at Sprogenes Forvirring ved Babels Taarn har ligesaa lidet Grund, efter den almindelige og underlige Fortolkning, som den i sig selv kan lade sig forklare paa en fornuftig Maade. Thi Chaldæerne og Ægypterne vare dog vel unægtelig de tvende Hovednationer, hos hvilke denne Forvirring allermeest maae have yttret sig. Men naar Isaaks Tid begynder, opdages allerede en merkelig Forandring i alle disse Omstændigheder. Isaak fortsætter vel sin Faders Hyrdelevnet, og boer i Hytter; men hans Levemaade er allerede roligere, og han opholder sig mere i een Egn. Han holder allerede et nøiere Bekiendtskab med Kongen i Gerar, Kap. 26., og lærer endog Agerdyrkningen af ham, v. 12. Hans Levemaade er ogsaa noget beqvemmere og overdaadigere. Hans Fader bekræftede det Forbund, han indgik med den ældre Abimelech, ved syv Lam; Isaak derimod lader anrette et stort Giestebud for Kongen og hans Hof, v. 30. Hans Smag er ogsaa mere kræsen; han har tillige lært af rige Cananiter den Konst, at tillave Maden, som han ogsaa optager i sit Huus. Abraham lod sig nøie med det, hans Hiorder kunde forskaffe ham; Isaak derimod befaler Esau at fange et Stykke Vildt, og at tillave det paa den Maade, som han helst lystede at spise det, Kap. 27, 4. Imidlertid vidste ogsaa Rebekka ligesaadant at tillave det tamme Dyr, v. 9. Til dette Maaltid drikker han Viin, v. 25. Paa samme Tid synes ogsaa Levemaaden at være bleven overdaadigere i hele Canaan, og Esau faaer saa meget Smag derpaa, at han aldeles aflegger sine Forfædres Skik. Han forlader Fæedriften, og vælger den friere Jagt. Han ægter to phoeniciske Fruentimmer, som, formedelst deres vellystige Levemaade, ere ufordragelige for hans Forældre,

ældre, Kap. 26, 34. 35. Han selv antager denne overdaadige Levemaade. Han har allerede forskiellige Klæder, allerede kostbare vellugtende Klæder, Kap. 27, 15=27. Han nedsætter sig derpaa i Edom, lever som en stor Herre, og foreener sig paa ny med Ismaeliterne, som drive en riig Handel, Kap. 36. Jakob bliver imidlertid ved sine Forfædres simplere Levemaade, og finder den endnu i Brug i Mesopotamien, Kap. 29. Penge synes endnu slet ikke at være komne til denne Landstrækning; ja det synes og, at han ikke har taget nogle deraf med sig paa denne Reise. Her er endnu Hyrdelevnet den eeneste Stand; og den hele Rigdom, han forhverver sig ved sin fiorten Aars Tieneste, bestaae i Qvæg. Ved hans Tilbagekomst derimod har alting endnu mere forandret sig i Canaan. Det er allerede mere folkerigt, og han kan nu ikke drage omkring med sit Qvæg, men maae kiøbe sig noget Jord, Kap. 33, 19. Esau kommer ham i Møde i et heelt fyrsteligt Optog. Handel og Manufakturer have ogsaa allevegne udbredet sig. Man har allerede broget eller udsyet Tøi, følgelig ogsaa Farverier, Kap. 37, 3. Ismaeliterne eller Araberne have allerede en stærk Urtehandel, og drive den med Ægypterne i Caravaner, v. 25. I Ægypten er allerede en stærk Kornhandel, Kap. 41, 57. Der gives allerede ordentlig gangbar Mynt, og forskiellige Sorter; der gives en Art Penge, Kap. 37, 19., som, formedelst deres Benævnelse, maaskee have gieldt saa meget som et Lam; der gives og Sølvpenge, Kap. 37, 28. Formedelst Handelen er der allerede Giæstgiverhuse paa Veien til Ægypten (og maaskee af samme Indretning, som Pocock endnu beskriver dem), Kap. 42, 27., hvilke endnu ikke fandtes ved Mesopotamien,

Kap. 28, 11. Imidlertid er Ægypten selv, i Forhold til dens Handel og Rigdom, stegen til en beundringsværdig Høide, og har al den Pragt, som hører til et mægtigt Monarkie. Ved Hoffet findes allerede fornemme Betientere, saasom Skatmestere, Hofmestere, Mundskiænke, Mundbagere, Kap. 40.; allerede besynderlige Fængsler for Statsfanger; en stor Klædepragt, Guldkieder, Silkeklæder, Kap. 41, 42., Høitidsklæder, Kap. 45, 22., og et stort Ceremoniel. Joseph spiser Ægypterne ved mange forskiellige Taffeler, Kap. 43, 32. Pharao taler med Jakob i en langt høiere Tone, end hans Formand med Abraham, Kap. 47, 7. De Store have ogsaa allerede deres Huuslæger, Kap. 50. Balsamering er allerede i Brug, saavelsom Liigkister, Kap. 50, 26. Da Joseph tiltræder sit Ministerium, foregaaer der en nye Forandring med denne Stat. Der opkommer en nye Ærespost, hvormed den høieste Myndighed er sammenknyttet, Kap. 41, 42. 43. 45.; han fører det kongelige Segl, v. 42., og har et kongeligt Følge, Kap. 50, 7. Og ved denne hans nye Indretning bliver tillige Kongens Indkomster og Souverainetæt overmaade forøget, og derved bliver formodentlig Grunden lagt til den derpaa følgende mægtige Militærstand. Imidlertid har dog Overtroe og Afguderie allerede faaet Overhaand. Da Philisterne droge ud af Ægypten, maae det endnu ikke have været besmittet dermed, siden Abimelech endnu kiendte den sande Gud. Men paa denne Tid er Solens Dyrkelse indført i On eller Heliopolis, Kap. 41, 5. Potiphar er Præst i On; Præstestanden er den fornemste i Riget, og under denne Regiering har denne Stand allerede sine fri Eiendomsjorde, Kap. 47, 22. Hr. Jablonsky holder for, at Asnaths, Josephs

Josephs Gemalindes Navn, er det samme, som Nethine, Maanens Gudinde, eller Isis; hvilket ikke kunde have været brugt som et Tilnavn, dersom man ikke allerede havde dyrket en Gudinde af dette Navn. Dette er ogsaa et Beviis paa deres afgudiske Overtroe, at Fæehyrder vare dem en Vederstyggelighed, Kap. 43, 32. 46, 34. Og denne Overtroe maae ligeledes først være opkommet efter Philisternes Udgang af Landet, da Abimelech holdt den fortroligste Omgang med Abraham og Isaak. Endnu findes ingen Spor til Ægypternes Omskiærelse. Medens Abraham levede kan den vist ikke have været i Brug; thi i saa Fald havde Philisterne nok allerede bragt denne Skik med sig fra Ægypten. Et sikkert Beviis, at Abraham ikke har faaet den af Ægypterne. Men da det ikke heller kan formodes, at disse have antaget den efter Israeliterne, siden de, formedelst deres Hyrdelevnet, allerede vare dem en Vederstyggelighed, saa er denne Skik naturligviis blevet indført ved Handelen med Ismaeliterne, og altsaa har den vel sin allerførste Oprindelse fra Abraham. Skriverkunsten synes endnu ikke at være opfundet til denne Tid; i det mindste ikke den Kunst, at udtrykke Tonerne ved Bogstaver; thi Joseph skriver endnu ikke til sin Fader. Men om endog den Kunst at skrive allerede har været til paa denne Tid, da Marsham og Warburton sætte den endnu meget længere tilbage, saa har det dog kun været den første billedlige eller symboliske, som i det mindste ikke var skikket til Breve. At man derimod har brugt symboliske Tegn, bevises af Pharaos Ring, med hvilken Joseph fik den hele kongelige Myndighed. Den har altsaa formodentlig været en Signetring, og allerede havt sine visse Charakterer.

Gaaer De endnu videre frem fra Josephs Tider af indtil Mose, saa vil De atter finde en nye Periode af saadanne Forandringer, som man kunde vente i et Tidsrum af to hundrede Aar, og efter det Forhold, hvori begge disse Lande stode, medens Joseph levede: De vil atter opdage den naturligste Succession i disse Landes Forandring og Tilvæxt, i Henseende til deres Befolkning, deres Handel, deres Kunster og deres Videnskaber. Canaan og det omliggende øde Arabien er i dette Tidsrum blevet overordentlig folkerigt; men dog i det samme naturlige Forhold, hvori det israelitiske Folk imidlertid har formeret sig i sine tolv Hovedstammer. Det Land, som paa Abrahams Tider ikkun beboedes af enkelte Familier, er nu ligesaa mange Kongeriger. Moabiternes og Ammoniternes Stamfædre bleve først bragte til Verden paa hans Tid, 1 Mose B. 19, 37. 38. Stamfædrene for de mægtige Ismaeliter, Midianiter Kap. 25, og Edomiter nedstamme endog fra ham selv. De mange Kongers Herredømme have vel ikke i saa lidet et Rum kunnet strække sig meget vidt, Josv. 12; men derimod er ethvert Sted saa meget mere bebygt og befolket. Disse Konger eller Fyrster have i det mindste deres egne Krigshære, med hvilke de driste sig til at gaae Israeliternes vældige Krigshære i Møde; og det tildeels allene, saasom Sihon Ammoniternes Konge, 4 Mose B. 21, 23. 5 Mose B. 1, 44. Og, Kongen af Basan, har allene tredsindstyve store faste Stæder, som ere indsluttede med Mure, foruden de aabne Flækker, 5 Mose B. 3, 4. Og om man endog paa dette sidste Sted, i Anledning af det Antal Tredsindstyve, vilde vove den Formodning, at der ved Afskrivningen var kommet et større Tal ind i Texten i Stedet for et ringere, ved at forvexle

Ziffre,

Ziffre, som lignede hinanden, saa bliver dette dog altid et Beviis paa, hvormeget Handelen maae have været udbredet, at saa stor en Mængde Mennesker har kunnet leve i saadanne smaae Landstrækninger, som desuden tildeels ikke vare de frugtbareste, og hvor den fordeelagtigste Agerdyrkning ikke har kunnet tilstrække. Og herved blive tillige deres Indvendinger tilstrækkeligen besvarede, som, formedelst Landets Ufrugtbarhed og snævre Grændser, holde det store Antal af Indvaanere, og deres Rigdom og Magt i Davids og Salomons Tider for noget utroeligt, uden at man behøver at søge andre møisommeligere Forklaringer. Staden Tyrus, og det i den paagrændsende Ørk beliggende Palmyra, som endog trodsede den hele romerske Magt, er et tilstrækkeligt Beviis, hvor folkerigt og mægtigt et i sig selv lidet og ufrugtbart Land kan blive ved Handelen. Desuden vare just disse Lande, nemlig Canaan og det øde Arabien, Oplagsstæder og Faktorier for den hele da værende Verdens rige Handel, imellem Babylon, det lykkelige Arabien og Ægypten. Det synes ogsaa efter 4 Mose B. 24, 24., at Seiladsen paa Chittim eller de græske Øer og det middellandske Hav allerede paa den Tid vare i Gang. Hvor blomstrende Handelen i Almindelighed har været paa disse Steder, og altsaa hvilken uhørt Overflødighed af Rigdomme og Vare maae være strømmet derhen, kan man iblant andet see af Midianitternes Bytte 4 Mose B. 31, og endnu mere af den utroelige Mangfoldighed af de rigeste og kostbareste Vare, som Israeliterne brugde til Underholdning paa deres fyrretyve Aars Reise igiennem Ørken, da denne vældige Hær, som bestod af mere end sex Gange hundrede tusende Mænd, som kunde bære Vaaben, og udgiorde følgelig mere end

to Millioner Mennesker, her forefandt alt hvad den behøvede til sin Nødtørst og Beqvemmelighed. De almindelige Fortolkere forklare vel denne skiønne Talemaade, at deres Klæder og Skoe ikke bleve forældede, ret paa en barnagtig Maade lige efter Bogstaven, og giøre altsaa det besynderligste Underverk deraf, som vel kunde passe i en Munks Mund, naar han vilde giøre en Lovtale over en Helgen, men aldrig burde have Sted i en fornuftig Skriftfortolkers Forklaring. At Gud paa en overordentlig Maade viste sin Forsorg over dette Folk, ved at bespise det med Manna, dette havde sine vigtige Aarsager, da Ægypterne, som deres Fiender, ikke vilde tilføre dem noget Korn; da den idelige Afvexling af Standqvarterer og Marscher ikke tillod dem at anlegge ordentlige Magaziner; og da det i disse Egne var aldeles umueligt, at faae idelige Tilførseler af saa uhyre en Mængde Proviant, ja ikke engang af det Foder, som Lastdyrene kunde fortære. Men da de forresten fandt alt det Øvrige i Overflødighed, som de brugde til det prægtige Tabernakel og den øvrige Gudstienestes Indretning, til Præsternes høitidelige og kostbare Klæder, og især paa den forfærdelige Mængde Offerqvæg, og alt hvad de ellers brugde til at anskaffe de øvrige hellige Redskaber, saa synes det Under, at deres Klæder og Skoe voxede paa deres Legeme, at have været meget overflødigt iblant saa stor en Rigdom af alle optænkelige og kostbare Vare. Saa ødselt omgaaes kun de nyere Helgene med Underværkene, da de ene have Ret til at spøge med Guds Almagt, ligesom Børn. Alt hvad der kan optænkes, som henhører til Pragt, saasom alle Arter af Metaller, Guld, Sølv, Kobber og Jern; alle Arter af Ædelstene, hvoraf der allene kom tolv forskiellige

Arter paa den ypperste Præstes Brystspan, 2 Mos. B. 28, 17., kostbart Foerværk, beredt og kostbart Læder, Maarskind, farvet, raat og tvundet Silke, kostbart blommet Tøi og Tepper, kostbart Træe, Balsom, Urter og Apothekervahre, alting havde de i Overflødighed. Og man maae falde i Forundring over den store Mængde Guld og Sølv, og det af udarbeidet Guld og Sølv, som de frivilligen skienkede til Gudstienestens Indretning, 2 Mose B. 25. 38 Kap. 24. 25. 4 Mose B. 7. Hertil kunde det lidet, som de maaskee havde taget med sig fra Ægypterne, ikke have strækket meget vidt, dersom de ikke selv paa dette deres Tog havde drevet en stærk Handel med de rige paagrændsende Nationer.

I Ægypten vil De ogsaa finde selv samme Forandring i Forhold hertil. Ved den Indretning, som Joseph havde giort til sin Konges Fordeel, var de nu værende Kongers Magt og Souverainitæt steget til den høieste Grad, og den Rigdom, som den store Handel havde bragt med sig, gav denne Magt sin fulde indvortes Styrke. Man kan allene see det af den store Krigsetat, som formodentlig allerede paa denne Tid udgiorde een af de tre Hovedstænder, som Herodot og Diodor tale om. Af den Hastighed, hvormed man rykkede op, for igien at indhente Israeliterne, merker man ikke allene, at Kongen stedse har holdt en staaende Armee af Fodfolk, Ryttere og Stridsvogne; men man seer og, hvor stor denne Magt har været, da man i en Hast har kunnet samle saadan en Hær, som den store israelitiske Hær kunde frygte for. Den har følgelig stedse været marschfærdig, og maae for den største Deel allene have bestaaet af den Garnison, som laae i Residensen, de nærliggende Byer

og Grændsestæderne. Heraf kan sluttes, at man vist ikke har forsømt at arbeide paa Krigskunsten selv; og til hvilken høi Grad af Fuldkommenhed den allerede var drevet, opdage vi hos Mose selv, som var underviist i alle Ægypternes Videnskaber. Thi den fortreffelige Orden og den kloge Indretning i hans Marscher med en Hær af nogle Millioner Mennesker, og det i en Landstrækning, som var fuld af Bierge og snevre Stier, og rundt omkring besat med aarvaagne Fiender; hans kloge Omgangsmaade med alle disse Nationer; hans store Forsigtighed i at have en kyndig Ledsager hos sig den hele Vei igiennem, og saa ofte han kom til en ny Egn, i Forveien at lade den udspeide ved paalidelige Sendebud, 4 Mose B. 10, 30. 13 Kap.; den neiagtige Optegnelse paa alle hans Marscher og Standqvarterer, 4 Mose B. 33, og især den fortreffelige Maade, paa hvilken han indrettede denne vældige Krigshærs Leir, da enhver Stamme, enhver Familie havde sin uforanderlige Plads; den vel udsegte Stilling, som han gav Tabernaklet, der var ligesom Hovedqvarteret, hvorfra den hele Leir og alt hvad der foregik i enhver Gade, kunde oversees, for at afværge al Uorden; de tolv Stammers Inddeeling efter deres Hovedbannere, 4 Mose B. 2; de neiagtige Registere og Mandtal over alle stridbare Mænd, efter enhver Stamme og Familie, Kap. 1.; hans kloge Omsorg for at vedligeholde Reenlighed i Leiren, for at forekomme smitsomme Syger, Kap. 5.; fremdeles den strænge Krigstugt i Almindelighed, især i Henseende til Utugt; den skienne Orden, som iagttoges hver gang Leiren brød op; hans Anordninger under Feldtslagene selv, Signalerne: alle disse Omstændigheder bevidne, hvor stor Krigskunsten allerede har været paa den Tid, og hvor megen

megen Ret en Follard havde til at sætte denne store Mand iblant Alderdommens største Anførere. Alle andre Videnskaber vise sig i samme blomstrende Tilstand. Naturen havde tvunget Ægypterne til at giøre Geometrien til een af deres første Videnskaber, og Beviis derpaa finder man og i den nøie Afmaaling og Inddeeling, som Mose giorde i Landet Canaan; hvilket tillige forudsætter Kundskab om Geographien. Hvor vidt Bygningskunsten allerede var drevet, beviser den tyranniske Haardhed, hvormed næsten den hele israelitiske Nation blev holdt til at brænde Tegl; og at den allerede har været en ordentlig Videnskab, derom vidner Befalingen angaaende Tabernaklet og dets Forgaard, 2 Mose B. 26. og 27. Dog er det tillige klart af disse stærke Teglbrænderier, da de tillige bleve brugte til offentlige kongelige Bygninger, at de endnu ikke have kiendt deres fortreffelige Steen- og Granitbrud, eller at de endnu i det mindste have manglet de nødvendige Maskiner til at løfte disse uhyre Masser, hvoraf de siden opførde deres Bygninger, op af Gruberne; at altsaa Mekaniken først i de sildigere Tider har opnaaet denne høie Grad af Cultur; hvorved tillige godtgiøres, at Obeliskerne og Pyramiderne ikke ere saa gamle, som man foregiver. Derimod havde Nøden tidligere drevet dem til at giøre sig bekiendte med Hydrostatiken, og den Kunst, at bygge Sluser, for ogsaa at kunne vande og frugtbargiøre de høiere Steder i Landet, hvor den egentlige Oversvømmelse af Nilen ikke kunde tilstrække, 5 Mose B. 11, 10. Dom. 1, 15. Dog da man, efter Herodots Vidnesbyrd, ikke kan ansee hine uhyre Mindesmerker for at være meget yngre, saa har Mekaniken formodentlig meget snart opnaaet denne sin høie Grad af Fuldkommenhed; og Fontana,

som det hele Rom betragtede med Forundring, da han paa nye indførde Obelisker, maae have havt mange Ligemænd iblant de ægyptiske Bygmestere. Imidlertid er denne hurtige Fremgang i Videnskaber og Kunster, saaledes, som den her beskrives fra Abrahams eller fra Josephs Tider indtil Mose, ikke mindre end usandsynlig eller unaturlig. Den menneskelige Vittighed behøver ikke saa mange Aarhundrede til sin Udvikling. Dette bilde vi os ofte ind, i det vi forestille os, at deres Cultur, fra den Tid de bleve opfundne og indtil vor Levealder, stedse er fortsat i en uafbrudt Fremgang, og nu først har opnaaet den Grad af Fuldkommenhed, som de nu have; og vi betænke ikke, hvor store Revolutioner der kunne foregaae med Videnskaberne under langvarige Krige og tyranniske Regieringer, og at de Gamle maaskee allerede have besiddet de Videnskaber og Kunster i en langt fuldkomnere Grad, som vi troe, at vi allerførst have beriget Verden med. Jo mere sisyphisk Menneskenes Skiebne heri synes at være, med desstørre Taknemlighed bør vi prise Guds vise Hensigter med denne Indretning i Verdens Løb. Alle Videnskaber og Kunster have deres visse Grændser i Henseende til deres nyttige Fuldkommenhed; og alle Nationer, som nogensinde have havt den Lykke, heri at opnaae den høieste Grad, have vanslægtet fra deres forrige Ypperlighed, og derved tydelig viist, at Fornuften neppe er stærk nok til at vedligeholde denne mandige Smag eet Aarhundrede igiennem. Ofte kan den neppe udholde det i en Ludvigs Levealder. Til hvilke barnagtige og ufornuftige Daarligheder vilde nu ikke det menneskelige Kiøn henfalde, dersom Gud ikke Tid efter anden opvakde slige velgiørende Revolutioner, hvorved vi bleve nødte til at bringe den nedtrillede Steen

op til sin forrige Høide, og underholde vor Forstand med nyttige og for Mennesker anstændige Forretninger. Derimod kan ofte alting forbedres ved een eeneste lykkelig Periode. Naar et Land eier en Joseph, en Moecen, eller en Colbert, naar Systemet er vel indrettet og understøttes ved Virksomhed, kan endog et Menneskes Levealder være tilstrækkelig til at ophøie en Nation fra det største Barbarie til den høieste Grad af Cultur. Derved have Kunster og Videnskaber endnu denne Lykke, at de, formedelst deres nøie Slægtskab, alle paa samme Tid kunne yttre deres Indflydelse. Saaledes vare alle Kunster fra Josephs Tider af, ved denne Mands kloge Indretninger og Landsoekonomie, og ved den rige Handel, stegne til saadan en Grad af Fuldkommenhed, som denne Nation maaskee aldrig efter den Tid har opnaaet. Thi alle Metallernes Brug, som sees af de Mosaiske Indretninger, og det ikke allene de Arter, som findes i en heel Masse, men ogsaa de, som vare blandede med Biergarter og Steen, især Jernets Brug, som man neppe kan see at være Metal, naar det ligger i sine Miner, og som er saa vanskeligt at smelte; den konstige Udarbeidning af Pagtens Ark og Naadestolen, Cherubim, den gyldne Lysestage, (paa hvilken allerede vise sig Lotusblomster, eller meget mere, en Efterligning deraf, da Lotus allerede var saa meget misbrugt ved Afguderiet, Bladene og Frugten af Palmetræet, som et Sindbillede paa Landet Canaans besynderlige Frugtbarhed;) herforuden Kobberhavet, Guldkalvens Forfærdigelse og Smeltning; den ypperste Præstes Brystspan, som var sammensat af tolv forskiellige Ædelstene, paa hvilke enhver Stammes Navn var indgravet; iligemaade den ypperste Præstes guldvirkede Klæder, Tabernaklets

kostbare Tepper, den skarlagenfarvede, gule og heirøde Silke, de buntede Læderdækkener ved samme Tabernakel: alt dette beviser, at Chymien og Metallurgien, Guld- og Sølvarbeide, Billedhuggerkunsten, Juveleerkunsten, den Kunst at slibe Ædelstene og udgrave deri, den Kunst at trække Guld i Traader, Væverkunsten og Farverie, 2 Mose B. 28 og 30, maae have naaet saadan en Grad af Fuldkommenhed, og Nationen besiddet saa rigtig en Smag, at man end ikke finder den i de sildigere Billeder af deres Guder, i deres Afbildninger paa Obeliskerne, i deres øvrige prægtige Levninger, ja end ikke i deres Sphinxer og Pyramider selv. Maaskee endog Vanslægtelsen begyndte dermed, at denne Nation blev stolt, og derfor i disse uhyre Bygninger snarere søgde at vise sin overordentlige Rigdom, end en rigtig Smag, indtil den ganske tabde sig under de følgende ødeleggende Krige, og først opkom igien iblant Grækerne. Hr. Vinkelman anfører nogle ægyptiske udgraverede Ædelstene af det Stoschiske Kabinet, som han sætter ved Siden af de skiønneste Græske; dog tilstaaer han, at den skiønne Natur aldrig er fuldkommen truffet deri. Imidlertid behøver man kun at betragte Horapollinis Hieroglyphika, og at give Agt paa de simple Ligheder, hvorefter disse Billeder ere valgte, for at overbevises om, hvor elendig Naturens Kundskab igien maae være blevet efter Hiobs og Moses Tider. Og naar den Philosophie, som Pythagoras bragde med sig fra Ægypten, udgiorde Hierophanternes hele Viisdom (i det minste giorde de den vigtig og dyrebar nok for ham) saa har den, paa nogle Markskrigerier nær, været meget almindelig. Men det, som her i Besynderlighed fortiener Opmærksomhed, er dette: at alle de Kunstnere, som Mose brugde til hans

prægtige

prægtige Indretninger, saasom Billedhuggere, Bygmestere, Juvelerere, Steenslibere, Guldarbeidere og Vævere vare lutter indfødte Israeliter, som nødvendig maae have lært disse Kunster i Ægypten, 2 Mose B. 31, 35. Kap. 25, 26.; hvilket fuldkommen kan bestaae med det 3die og 4de Vers i det 31 Kap. Heraf flyder tillige denne dobbelte Anmærkning, at for det første, ikke alle Israeliter kunne have været brugte til det grove Slavearbeide, som beskrives Kap. 1, eller, om denne Trældom endogsaa haver været almindelig, at Ægypterne da, ligesom andre Nationer giorde ved deres Trælle, ogsaa maae have brugt dem til finere Arbeider, efter deres forskiellige Dueligheder, men uden at give dem nogen Løn. Den anden Anmærkning derimod er denne: at dette Folk aldeles ikke maae have været dumt og barbarisk: et Indfald, som den forræderske Spinoza, selv en af deres eget Afkom, har laant af Hedningerne, og hvori denne Jøde bliver troelig efterfulgt af saa mange forræderske Christne, som hade deres egen Religion. Endelig er ogsaa den Kunst at skrive med Bogstaver allerede bekiendt paa denne Tid. Dette bevidne Lovens Tavler, alle Stammernes Navne, som vare indgravede i Ædelstenene paa Brystspannet, Moses og Josvas egenhændige Optegnelser, og den anden Lovs Afskrivning, som skeede paa det Alter, der var opreist paa Bierget Ebal, Josv. 8, 32. Formodentlig er den ogsaa ældere end Mose. Det, at han undertiden nævner adskillige Bøger, kan vel ikke bevise det, thi disse Bøger kunde ogsaa være skrevne med symboliske Karakterer. Herr Warburton sætter dem allerede i Josephs Tider. Men denne lærde Mand beviser ofte alt for meget. Thi sæt endog, at den symboliske Skrivemaade allerede paa Josephs Tid

har været Grunden til Onirokretiken, eller Drømmetydningskunsten, saa kan den dog alligevel have været den eneste ordentlige, saa vel almindelige som hemmelige Skrivemaade. Thi Symboliken er af den Beskaffenhed, at den aldrig kan blive forstaaelig for den gemene Mand, endog i saadanne Tegn, som daglig forekomme i det almindelige Liv; ligesaa lidet som den Chinesiske Almue kan forstaae Mandarinernes Sprog og Karakterer. En Deel deraf bliver altsaa meget vilkaarligt, saa at Præsterne kunde forklare det, som de vilde; og en Deel tillige ubestemt og utydeligt nok for dem selv, hvilket Pharaos Drøm beviser, da ingen af dem kunde forklare den. Naar man alsaa kun legger Mærke til dette, at denne symboliske Skrivemaade umueligen kunde blive forstaaelig for den gemene Mand, i abstrakte metaphysiske og i alle saadanne Ting, hvis Natur han ikke kiender, saa blive mange lærde Undersøgelser og Distinctioner af Kircher og Warburton, angaaende Ægypternes hellige og skiulte Sprog, meget overflødige. Men saaledes maae de Gamles Fattigdom meget ofte give de nyere Lærde Anledning til at vise deres Rigdom paa Vittighed og Indsigt. Imidlertid vinde dog altid Videnskaberne noget derved. Thi al Lærdom er fordeelagtig, og de, som heri ikke kunne taale nogen Overflødighed, ere ligesaa farlige for de Lærdes Republik, som de, der vilde have al Overdaadighed afskaffet i det borgerlige Selskab. Men omendskiønt jeg ikke anseer Tonebogstaverne for at være saa gamle, som Josephs Tider, saa kan jeg dog nok ikke antage, at Mose enten af sig selv, eller guddommelig Indgivelse har været deres første Opfinder. Den Grund, som Hr. Kennikot anfører, at han, nemlig ved at afskaffe de billedlige Tegn, vilde forebygge al Forfald

fald til Afguderie, er i det mindste ikke gyldig nok. Thi de billedlige og symboliske Forstillinger ere i Almindelighed slet ikke stridige imod den Mosaiske Religion; og dersom de vare det i Skrivning, saa maatte de endnu meget mere have været det i virkelige Sager og Handlinger. Men hvad kan være mere billedligt og typisk, end den hele levitiske Gudstieneste? Hvad kan være mere symbolisk, end Propheternes Syner og Spaadomme? Moses Forbud angaaer allene Guddommens Afbildninger, og dette var allerede tilstrækkelig forebygget ved det første Bud. Men dersom Mose i dette Øiemeed har afskaffet de symboliske Skrivekarakterer, og derimod indført Tonebogstaver; saa maatte han vist nok have anført det ved samme Bud, da han desuden udfører det saa omstændeligt. Og hvorledes kunne man vel formode, at saa viis en Lovgiver, som Mose, skulde have publiceret saa vidtløftig en Lov, der ikke kunde giemmes i Hukommelsen, og med hvis ringeste Forsømmelse, saa haarde Straffer vare forbundne, i en Skrivemaade, som hidtil var ganske ubekiendt, og som man aldeles ikke uden med stor Møie kunde vænne sig til. Efter min Indsigt var allerede dette et tilstrækkeligt Beviis, om man end ikke havde noget andet, at Bogstaver allerede før Moses Tid maae have været bekiendte i Ægypten; og at tillige Ægypterne formedelst deres stærke Handel med Phoenicerne, ogsaa allerede havde indført dem blant denne Nation. Og om det tillige er sandt, som Montfaucon vil bevise af den temmelig fordægtige Opskrift paa Corebus's Grav, som findes hos Pausanias, at nemlig Cadmus ikke allerførst har indført Bogstaver i Grækenland, men at de allerede have været i Brug før den deucalionske Flod paa Cecrops's Tider, saa bliver den Sats, at Mose

ikke er deres første Opfinder, derved endnu mere bestyrket; thi saa maatte de allerede have været til førend Udgangen af Ægypten. Montfaucon vil deraf bevise, at den græske og phoeniciske Skrift, ikke nedstammer fra Ægypterne, men at den har sine egne oprindelige Karakterer; dog kunne alle de Grunde han anfører, slet ikke bevise noget. Agenor, Cadmus's Fader var, som bekiendt, selv en Ægypter; og om man end sætter, at Bogstaverne allerede vare bekiendte for hans Tid, saa kan man dog ligesaa lidet tvivle om deres ægyptiske Herkomst, da Cecrops ogsaa var en Ægypter. Og hvor usandsynligt er det dog ikke, at begge disse Lande, Ægypten og Phoenicien, som saa nøie vare forbundne med hinanden ved deres Beliggenhed og deres Handel, skulde have havt tvende ganske forskiellige Alphabeter. Den Kunst at udtrykke alle muelige Begreber ved fire og tyve, ja endnu ferre Tegn, som i og for sig selv ikke betyde noget, er saa overordentlig en Opfindelse, at det slet ikke synes rimeligt, at mange Nationer paa eengang skulde have giort denne Opdagelse. Men naar de have modtaget Kunsten af hinanden, saa er det atter meget sandsynligt, at de ogsaa maae have modtaget Karaktererne med nogle Tilsætninger, saasom de i det græske Alphabet. Og hvoraf kommer ellers den øiensynlige Lighed i Hovedtrækkene, som endnu findes i alle os bekiendte Alphabeter, hvilken, jo nærmere man kommer deres første Oprindelse, bliver stedse upaatvivleligere. Man sammenligne kun de Palmyreniske, Sigæiske, og de paa Maltha fundne phoeniciske Opskrifter med de samaritanske Sekler, og disse igien med den berømte Stoschiske Ædelsteen, hvorpaa de thebanske Heltes Navne staae indgravede med pelasgiske Bogstaver, og man skal finde upaatvivlelige

Spor

Spor af en fælles Oprindelse, i alle disse Træk, hvilke endnu for største Delen i det Samaritanske have beholdet deres ældste Skikkelse.

Undersøgelsen om deres Skrivmaterialier er derimod af saa meget mindre Vigtighed og Vished. Endnu optegnede Mose de ti Bud, for at de destolængere kunde vedligeholdes, paa Steentavler. Men hans hele Lov maae han dog nødvendig have skrevet paa en Materie, som kunde være beqvemmere til en Bog, hvilket tillige paa den Tid maae have været det sædvanlige Skrivetøi. Dette beviser det skiønne Sted, Hiob. 19, 23. 24. Ak, at mine Taler maatte blive opskrevne, udraaber han først: men derved er han ikke betrygget nok: ak at de maatte opskrives i en Bog! dette synes ham endnu alt for forgiengeligt: o at de maatte indgraves med en Jerngriffel i Bly! endnu ikke nok: at de maatte indhugges i en Klippe til en evig Erindring. Disse ere maaskee alle de tre Maader, som man da pleiede at skrive paa. Men at ogsaa den sidste, og formodentlig den ældste Maade, nemlig at indgrave Love og Historier i Klipper og store Stene, endnu ikke aldeles var gaaet af Brug, dette beviser den anden Lovs Optegnelse i Stenene paa Bierget Ebal, hvilken Josva maatte besørge ved Indgangen i Landet Canaan. Og skulde dette ikke kunde berettige os til at formode, at de Opskrifter, som fandtes paa Bierget Horeb, vare ægte israelitiske Mindesmærker? Mig syntes, at man har forhastet sig noget i at spotte Biskoppen af Cloyne for denne Tanke. Hvor sandsynligt er det ikke, at Israeliterne, da de saa længe opholdt sig i Egnen omkring dette for dem saa mærkværdige Bierg, og da dette Slags Mindesmærker endnu

vare saa brugelige, og at de ogsaa paa denne Maade have søgt at forevige deres overordentlige Begivenheder. De mange lignende Indskrifter paa Væggene i Hulerne i det mellemste Ægypten, der synes at være af samme høie Alder, bestyrke endnu mere denne Formodning. At det skulde være Sprog af Alkoranen, som Mahomedanerne havde indgravet paa deres Pilegrimsreiser til Mekka, synes ikke engang at have noget Skin af Rimelighed. Thi om jeg end ikke vilde ansee Cosmas Vidnesbyrd for gyldigt, da han dog aldrig har kunnet opdigte det, uden at have mindste Grund dertil, saa bliver dog den Skik at skrive saaledes paa Klipperne, alt for gammel imod de mahomedanske Tider; det er ikke heller et eller nogle faa Menneskers Arbeide, og den hele Caravane, hvori disse Pilegrime reise, har nok neppe villet opholde sig derefter. Biskoppens Bestræbelser fortiene altsaa i det mindste at optages med Erkiendtlighed. En nøie Aftegning af Karaktererne er dog det eneste, som kan afgiøre Trætten; men det maaskee af en Swinton eller Barthelemy. Og naar deres rigtige Alder deraf kunde vise sig, og Karaktererne lade sig udtyde, saa vil maaskee denne Opdagelse ganske vel belønne Umagen. Men da Pater Kircher, der kunde see og læse alt i alle Ting, har i disse Opskrifter fundet de Ord: Deus virginem concipere faciet; kunde han ligesaa got have fundet ave Maria, dersom det allene var faldet ham ind.

Jeg kan ikke slutte denne Betragtning om Kunsternes og Videnskabernes parallele Tilvext i begge Lande, Canaan og Ægypten, uden endnu at tilføie denne Betragtning, der er saa ydmygende for den menneskelige Fornuft, og dog desverre alt for ofte bestyrket, nemlig at

Rigdom,

Rigdom, ligesom den forædler Smagen i Kunster og Videnskaber, avler den ogsaa tillige Letsindighed og Overdaadighed, denne Pest for det menneskelige Selskab, der saa unægteligen skader den sande Gudskundskab og den dermed forbundne Moralitet. Vi finde Beviis derpaa i det gamle Grækenland og Rom; vi have de samme sørgelige Erfaringer i vore Dage, og maaskee denne ulykkelige Indflydelse for første Gang yttrede sig paa denne Tid i Canaan og Ægypten. Indtil Abrahams Tider synes den sande Gudskundskab, formedelst Stamfædrenes renere Traditioner, at være vedligeholdet i begge Lande. Sæderne vare allerede for størstedelen høist fordærvede. Thi Sandselighedens Magt bemestrer sig altid Hiertet, førend Forstanden bliver saa forblindet, at den nægter de Satzer, hvis Rigtighed den endnu alt for tydelig føler, til at den skulde nægte dem, og besmykke sin Forblindelse. Den undviger dem vel, og søger hos sig selv at svække deres Følger; men at bringe deres Fornægtelse i et System, dertil udkræves en Grad af Fordærvelse, som først lader sig tilsyne i Følge med en herskende Letsindighed og Overdaadighed. Denne samme sørgelige Fremgang fra Rigdom til Overdaadighed, fra Overdaadighed til Letsindighed, og fra denne til Vantroe eller Overtroe; (thi hvor en vantroe Ligegyldighed hersker, der kan gierne Overtroe og Vantroe bestaae med hinanden) denne, siger jeg, findes ogsaa hos begge disse Nationer. Indtil Abrahams Tider havde den simplere og tarveligere Levemaade nogenledes hindret denne Vanart fra at bryde ud. Men til Josephs Tider var allerede Afguderiet indført; dog maae endnu denne Vildfarelse allene have bestaaet i det falske Begreb om et allerhøieste Væsen, der skulde være udbredet over alle Dele

i Natu-

i Naturen. Thi Pharao hører endnu med Ærbødighed paa Joseph, naar han taler om Gud. Derimod var denne Vildfarelse til Moses Tider forbundet med en fuldkommen Fornægtelse af Gud og Forsynet. Denne Pharao vil ikke længere kiende nogen Gud, og har allerede antaget de Grundsætninger, der ere saa ulykkelige for en Enevoldsherre, da han, nemlig indbilder sig, at Erkiendelse om et høiere Væsen og et Forsyn skader hans Souverainitet; og paa denne Tid hersker tillige det groveste Afguderie i alle dets Udsvævelser. At man har dyrket Apis, eller, som Jablonsky hellere vil, Mnevis, beviser Guldkalven. Men at de ogsaa have tilbedet Guddomme i andre Dyrs, i Fugles og i Ormes Skikkelse, er klart af 5 Mose B. 4, 17. 18., og det Forbud, 5 Mose B. 23, 1., at ingen, som var gildet, maatte komme i Herrens Forsamling, beviser, at denne skammelige og unaturlige Skik, som endnu ikke kan have været til paa Josephs Tid, allerede nu maae have været øvet, som en Gudstienestes Handling. I Canaan havde imidlertid Afguderiet udbredet sig ligesaa stærkt. Molochs, Baals, Baal Peors og Dagons afskyelige Dyrkelser, og de strænge Anordninger, som Mose udgav imod saa mange andre Arter af den taabeligste og unaturligste Overtroe, 5 Mose B. 19. vise allesammen, hvorledes begge disse Lande ere blevne hinanden lige, saavel i deres Rigdom som i deres Fordærvelse, og at de begge have giort lige hurtig Fremgang i begge Dele. Da jeg nu af en Hændelse, efterat jeg allerede har skrevet dette, faaer den første Deel af Hr. Goguets Historie i Hænderne, finder jeg, at jeg mere end eengang er faldet paa de samme Jagtagelser, som denne lærde Mand. Hvor vidt jeg i Fortsættelsen af denne Historie fra Joseph indtil

Mose,

Mose, har seet det samme som han, kan jeg ikke sige, da jeg ikke har læst den. Ved denne Undersøgelse var det vel ikke muligt, at vi jo begge mere end eengang maatte have giort den selvsamme Anmerkning; dog haaber jeg at Deres ... skal finde adskillige ikke aldeles uvigtige Bemærkninger i nærværende Udkast, som denne skarpsindige og lærde Mand ikke har erindret sig. Den Slutning, som jeg heraf vil udlede, bliver i det mindste altid den samme: nemlig at Forfatteren af denne Bog maae have levet meget nær de Tider, som han beskriver. Thi at en nyere Autor, som har levet et tusende, ja endnu flere Aar derefter, kunde have truffet og efterlignet en saa langt fraværende Alderdoms Sprog og Sæder, i saa mange Folkeslægters adskillige Forbindelser, og det især i saa naturlig en Gradation, og i saa mange smaa usøgte Tildragelser, med saadan en sammenhængende Orden, uden at han skulde røbe sin nyere Tidsalder ved noget Spring, ved at blande nyere Sæder ind imellem, eller og ved en Slags Forrykkelse og Forfalskning i de ældre, det er næsten umueligt. De faa Steder, som Deisterne pleie at anføre herimod, og som de tildeels af Uvidenhed ansee for nyere, f. Ex. Registeret over de edomitiske Fyrster, 1 Mose B. 36, eller og de Steder, hvor de yngre Navne paa adskillige Byer ere for desmere Tydeligheds Skyld tilsatte af en sildigere Haand, i Stedet for de ældre, ere af saa liden Betydenhed, at de snarere meget mere bestyrke denne Bogs sammenhængende Originalalder. Det eneste, som endnu med nogen Grund kunde anføres imod den Succession i Historien om den ældste Menneskeslægt, er dette, at Kunsterne, efter denne Mosaiske Fortælling, virkelig allerede have været mere dyrkede for Syndfloden, end de siden

forestilles i Abrahams sildigere Tider; da Thubalcain, for Exempel, allerede bliver anført, som Opfinder af Jernet, hvis Brug dog efter alle Historiers eensstemmige Vidnesbyrd, har været ubekiendt i saa mange Aarhundrede efter Syndfloden. Men Historien i denne Bog vilde blive heistmistænkelig, dersom den var anderledes. Den menneskelige Forstand havde Tid nok til alle nyttige Opfindelser i det store Tidsrum af mere end halvandet tusende Aar før Syndfloden, og de første Mennesker maatte, formedelst deres daglige Beskieftigelse med Naturen, deres Opmerksomhed paa samme, deres simple Levemaade, deres muntre Sundhed og deres lange Liv nødvendig giøre en hurtigere Fremgang i Naturens Udgrandskning, saa vidt deres Sandser kunde række, end vi, som bestandig holdes tilbage ved saa mange Adspredelser, Fordomme og falske Systemer. Et Tidsrum af saa mange hundrede Aar var dernest ogsaa fuldkommen tilstrækkeligt til at opfinde Metaller, musikalske Instrumenter og andre Kunster. Men det vilde have været et aabenbar Beviis, at Forfatteren af den første Bog maatte være meget fremmed i den Historie, han beskrev, naar han havde ladet Kundskaben om disse Kunster og deres Brug gaae frem i en uafbrudt Følge efter Syndfloden. Jeg kiender, for Exempel, alle Kunsters Brug; men om jeg nu tilligemed min Familie kom til at boe paa en øde Øe, saa kunde jeg, om jeg endog tillige forstod alle Kunsters Behandling, behøve at anvende al min Flid, til at forskaffe mig de nødvendigste Næringsmidler, saa at hiin Videnskab vilde ganske tabe sig iblant mine Efterkommere, og hele Aarhundrede kunde forløbe, indtil et lykkeligt Tilfælde atter bragde een iblant dem til Kundskab om disse Videnskaber, som vare deres Forfædre saa

bekiendte. Ligesaa lidet var Noah og hans Familie i Stand til at fortsætte alle de Kunster, han havde kiendt før Syndfloden, ved sine nærmeste Efterkommere. Og da disse, ved deres Fordeling, stedse kom til nye ubeboede Landstrækninger, hvor de havde nok at bestille med at tilberede Agrene, og forskaffe sig det Nødvendige til deres Underholdning, saa havde Kunsterne imidlertid ganske tabt sig, og kunde ikke paa ny opfindes, førend de med mere Rolighed kunde eftertænke dem. Da nu Menneskene allerførst satte sig ned i Chaldæa og Ægypten, hvor Jordens villige Frugtbarhed strax forundte dem mere Rolighed til at anvende deres Vittighed paa andre Kunster, saa var det ogsaa her, at disse allerførst begyndte at blomstre paa ny.

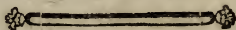
Altsaa er da denne Sætning: at Forfatteren af Moses første Bog maae have levet meget nær de Tider, som han beskriver, ganske vel befæstet fra alle Sider. Jeg havde i Sinde at tilføie begge de tvende andre i dette Brev; men da det allerede forekommer mig selv alt for langt: saa tør jeg for denne gang ikke længere misbruge Deres : : : Taalmodighed. Jeg maae altsaa endnu udbede mig den til et tredie Brev. Jeg er o. s. v.

Tredie Brev.

Som indeholder Fortsættelsen af det i forrige Brev begyndte Beviis.

Deres ⸗ ⸗ ⸗ seer her Fortsættelsen af det Beviis, som blev begyndt i sidste Brev. Min anden Sætning, hvorpaa jeg grunder det, var denne: at Forfatteren af den første Bog maae have staaet i den nøieste Forbindelse med Patriarkernes nærmeste Efterkommere. Det eneste opmerksomt Øiekast paa denne Bogs Indretning skal ogsaa kunde overbevise Dem herom. Verdens første Historie finder De ganske kort, dog saaledes, at De finder alle de store og interessente Efterretninger om Verdens, især denne Jords, og Menneskeslægtens Oprindelse, samt om det moralske og physiske Ondes Oprindelse, og om Kunsternes Frembringelse; om Jordklodens første Befolkninger, om dens store Ødeleggelse ved den almindelige Flod, om de nye Folkeslægter, deres første Stamfædre og Udvandringer; altsammen i den fortreffeligste Korthed, i en chronologisk Orden. Med Abraham begynder derpaa hans egentlige Historie. De behage her fornemmelig at give Agt paa den Omstændelighed og Neiagtighed i sine Fortællinger, hvormed han fortsætter denne Historie lige indtil Josephs Død. De betragte for det første, hvor rigtige og talende de forskiellige Karakterer ere, som han giver os af en Abraham, en Loth, en Isaak og en Jakob. I Abraham seer De

den simpleste, men tillige den ædelste og høimodigste Karakteer. Af Kierlighed til den Gud, som han tilbeder, forlader han sit Fæderneland, og paa hans Befaling gaaer han tillidsfuld ind i et Land, hvor han er ganske fremmed, men hvor han tillige forskaffer sig alle de Folkes Høiagtelse og Fortroelighed, som han kommer hen til. Gud velsigner ham med en overordentlig Rigdom; men med alt dette beholder han dog den ædle Eenfoldighed i sine Sæder. Det er altid hans første Forretning, hvor han slaaer sin Leir, at han ærer og tilbeder sin Gud, og at han søger ved sin Underviisning at vedligeholde denne Guds sande Kundskab og Frygt hos alle Sine. Hvor han kommer frem bygger han Altere, og prædiker Herrens Navn, 1 Mos. 12, 8. Kap. 13, 4. 21, 33.; og hans Fortrøstning til sin Gud bliver uryggelig i alt, hvad der møder ham i hans Liv. Han erholder Forjettelse om en Arving i en Alder, da Naturen allerede har nægtet ham alt Haab; men ikke destomindre troer han det dog med den fasteste Tillid. Han faaer derpaa Befaling, at opofre denne sin eneste Søn; hans Lydighed og Fortrøstning til Gud er saa stor, at han ogsaa heri overvinder alt det, som hans faderlige Hierte og hans høie Alderdom kunde indvende derimod. Hans borgerlige Retfærdighed er ligesaa stor. Han er den uegennyttigste, oprigtigste Ven og den sagtmodigste Huusfader. For at undgaae alle Stridigheder overlader han sin Brodersøn Valget, saa at han kunde udsee sig, hvad for en Egn han selv vilde, til sin Boepæl, 1 Mose B. 13. Loth bliver siden paa en uretfærdig Maade overfaldet og giort til Fange; strax iler han ham, med den største Høimodighed, til Hielp, og redder ham tilligemed sine Bundsforvandte, Kap. 14. Af

Taknemmelighed tilbyder Kongen af Sodoma ham det hele Bytte, men han sværger med den ædelste Stolthed, at han ikke vilde tage en Rem deraf, at det ikke skulde hedde: Han har giort sig rig, v. 23. 24. Han vil, til sin Guds Ære, ikke have anden Rigdom, end den han faaer ved hans Velsignelse. Denne skienne Blanding af den ædelste Ydmyghed og Simpelhed fremskinner i alle hans Handlinger. Hos Konger opferer han sig med al den Frimodighed, som kunde tilkomme en uafhængig Fyrste, Kap. 12, 20, 21, og i hans Forhold med sine Lige viser han den ædelste Beskedenhed, som kunde findes hos en Privatperson. Som en Guds Fyrste staaer han i den høieste Anseelse i det hele Land, men han misbruger den aldrig. Han er alt for stor til at lade sig noget skienke af nogen, men han er ogsaa alt for beskeden og alt for retfærdig til, at han skulde, ved sin Anseelse eller sin Magt, tiltage sig Eiendomsret over noget, uagtet det hele Land allerede er ham lovet til en Eiendom. Han vil gierne have sig en Arvebegravelse i Hebron, Kap. 23. Som en Fremmed sperger han Heths Familie med Ærbødighed, om det var med deres Villie, i saa Fald beder han dem indstændig, at tale for sig hos Ephron, der var Hovedet for deres Slægt. Af Høiagtelse overlade de ham Valget imellem deres egne Begravelser, men han er alt for beskeden til at antage dette; han vil ikke have den paa anden Maade, end efter dens lovlige Værdie. Endelig taler han med Ephron selv. Ogsaa denne tilbyder ham det forlangte Gravsted med en høimodig Gavmildhed, og vægrer sig ved at tage imod 400 Selvpenge, som dog var kun en liden Sum for Abraham, men Abraham staaer paa Betalingen med al Beskedenhed, og Ephron modtager

den.

den. I hans huuslige Opførsel er hans Karakteer ligesaa elskværdig. Den venskabeligste Huusfader. Intet kan være skiønnere, end hans Forhold mod Sara. Med al den Føielighed, som kan tænkes hos den kierligste Ægtemand, giver han efter for hende. Af Utaalmodighed over sin Ufrugtbarhed forlanger hun, at han skal søge Seng med Hagar; han lader sig overtale dertil, da han formodede, at dette maaskee kunde være Middelet til at erholde den forjættede Arving. Hagar er ogsaa saa lykkelig, at skaffe ham en Arving. Imidlertid mister Sara dog intet af hans Høiagtelse og Kierlighed; hun beholder alle Rettigheder som hans Ægtekone, Hagar faaer ikke Lov til at være meer, end Tienestepige. Endelig bliver Forjættelsen opfyldt paa Sara. Nu vaagner hendes Nidkierhed. Hun kan ikke længer taale at see hverken denne Tienestepige eller hendes Søn i sit Huus; hun forlanger med Hidsighed, at han skal støde dem ud. Han indseer, at han, af en overilet Mistroe til den guddommelige Forjættelse, og tillige efter Saras egen Tilskyndelse, havde ladet sig forlede til denne ulovlige Handling; Forsynet har udviklet denne Forjættelses Hemmelighed paa en anden Maade, han er beredvillig til at give Sara al muelig Fyldestgiørelse, dog saaledes, at begge de Ulykkelige ikke skulde lide derunder. Ved deres Uddrivelse viser han sig som den ømmeste Fader, og som den billigste Herre. Den samme venlige, menneskekierlige Herre er han ogsaa imod sine andre Betientere. Hans gamle Elieser er den første af hans Tienere og den første af hans Venner. Hvor rørende er ikke Omgangen imellem Herren og Tieneren! Herren overlader sit Huses tilkommende Velfærd og sin Alderdoms Rolighed til sin Tieners Omsorg, og det med saa høimodig

modig en Tillid, som kan findes imellem to Venner; og Tieneren, dannet ved sin Herres Venskab, giengielder hans Fortrolighed med den redeligste Iver. Og denne Karakteer beholder han lige til sin Ende. Da han merker, at denne nærmer sig, er det hans vigtigste Omsorg at vedligeholde den rigtige Tænkemaade i Religionen, og tillige Sædernes Uskyldighed og Simpelhed i hans Familie. Til den Ende sørger han først for, at hans Søn kan blive givt i en rettroende Familie, og derpaa deler han sin Formue iblant sine forskiellige Børn imedens han endnu lever, for at forebygge al Fiendskab imellem dem. Derpaa døer han.

Loth er en ganske anden Karakter. Ærlig, men svag, og som altid behøver en troe og behiertet Ven, der kan understøtte ham. Han har vel de samme Grundsætninger i Religionen, men disse savne deres Virksomhed, formedelst hans skrøbelige og matte Temperament. Han betragter ganske roelig de Stridigheder, som begyndte at yttre sig imellem hans og Abrahams Hyrder, uden at tænke paa Følgerne, da derimod den klogere Abraham indseer, at en Skilmisse vil blive nødvendig: han har intet at indvende imod denne Skilsmisse, men han synes tillige ikke at føle, hvormeget han derved mister i Abraham. Hans heimodige Farbroder tillader ham at vælge imellem de rigere Egne af Sodom; han drager ogsaa ganske roelig derhen, men neppe er han der, forend Abrahams Mod maae komme ham til Hielp. Efter hans Religions Grundsætninger holder han sig ubesmittet fra denne Landstræknings herskende Synder; men da Englene komme til ham, bliver han saa feig og saa raadvild, at han endog vil hengive sine Døttre til et

Offer

Offer for disse Umennesker, blot for ikke at fornærme Giesteretten, og sætter sig derved i den yderste Fare for at omkomme tilligemed sine i den almindelige Brand. Endelig maae han med Magt rives derudaf, men neppe er han i Sikkerhed, førend han lader sig betage af den ubesindigste Sevnighed, og begaaer den unaturligste Forbrydelse.

Isaak er atter en ganske anden Karakter. Han har Religion, Retskaffenhed og en ædel Siel efter Faderen, men han har noget mere Svagt og Sandseligt hos sig. En blødhiertet Fader, der seer sin ældste Søns Udsvævelser, som vel paa en vis Maade græmmer sig over dem, men som dog, af en alt for stor Ømhed, lader alting skee uhindret, som hemmelig bifalder Sønnens Feiltrin, og elsker ham midt i hans Udsvævelser, fordi de mere smigre hans egen Sandselighed og Forfængelighed. Den udsvævende, letsindige Søn gior alting godt igien hos Faderen, ved en vel tillavet Ræt Vildt, og derover maae den fromme Isaak lade sig bedrage af sin egen Familie.

Jakob har ligeledes al sin Faders og Farfaders Redelighed og Gudsfrygt, men han er frygtsom; en Mand, som enhver troer strax at kunne undertrykke og bedrage, som ogsaa tager imod alt hvad man byder ham; og naar han vil erholde noget af sin Ræt, maae ængstelig søge at komme dertil, ved hemmelige Veie, som af Mangel paa en tilstrækkelig Autoritet og mandig Strenghed maae daglig opleve nye Kabaler og Fortrædeligheder i sin Familie; og som endelig bliver saa træt deraf,

 at

at han, uagtet al sin Rigdom, maae tilbringe sit Liv i lutter Meisommeligheder.

Nu behage De at sige mig, saa læselig jeg endog har udkastet denne Afridsning, om een, der havde levet tusende og endnu flere Aar derefter, kunde af nogle almindeligere Beretninger have samlet disse saa rigtige. Der findes Malerier, om hvilke man strax kan sige, at de maae være vel trufne, siden alle Delene have saa neiagtigt et Forhold imod hinanden. Denne Slutning vil nok forekomme dem noget mistænkelig, thi det vil strax falde dem ind, at det er næsten lige saa let at opdigte naturlige Karakterer, som at tegne dem efter virkelige Originaler. Deri har De ogsaa Ret. Men naar De kun vil betragte disse Billeder noget neiere, vil De ikke nægte, at den Slutning, jeg vil udlede heraf, jo er grundig. Foruden den talende Sandhed, som hersker i disse Billeder, behage De især at give Agt paa de mange Anekdoter, som overalt ere indflettede i denne Historie, de mange smaa Familieanekdoter, da Eleaser anholdt om Rebekka, imellem Abraham og Sara; imellem denne og Hagar, og Ismael; de Smaating, som tildroge sig ved Esaus og Jakobs Fødsel, de Intriguer, som spilledes, da denne sidste skulde velsignes; de syndige Fortroligheder imellem Loth og hans Døttre; Labans Bedragerier; de smaa Keglerier imellem Jakobs Ægtekoner og Medhustruer, hvad der tildrog sig hver Gang ved deres Barselsenge, den Misundelse og Ugudelighed, som herskede imellem deres Børn; Tildragelsen med Juda og Thamar. De betragte nu først, hvor simpelt og med hvilken Selvvished alle disse Ting bleve fortalte, og om de ikke alle have det største Skin af Sandhed. Dette

vil

vil maaskee Hr. = = = lettelig tilstaae mig, i det Haab at kunne destosnarere giøre Forfatteren foragtelig. Men hans Forsvar i denne Post vil jeg siden paatage mig, jeg tilstaaer ham for det første, at de i sig selv ere nogle ubetydelige Smaating; naar han kun først vil erklære, om han antager dem for at være sande eller opdigtede. Ere de sande, saa følger deraf, at Forfatteren nødvendig maae have levet saa nær ved de Tider, at han har kunnet høre dem af de nærmeste Efterkommere. Det er altsammen saadanne smaa Familieanekdoter, som strax vare blevne glemte uden for Familien, og som ikke paa anden Maade kunde forplantes end ved en mundtlig Tradition i de Familier selv, for hvilke deslige Smaating vare betydelige. Hvorledes kunde altsaa disse have været giemte i saa mange Aarhundrede, indtil en Esras sildigere Tider? Her kan Formodningen altsaa efter al sund Fornuft ikke falde paa andre end Mose, som kunde have faaet dem, deels fra de Ældste i det israelitiske Folk, og deels fra Jethro. Men om man end sætter, at der har været skriftlige Efterretninger om Erkefædrenes Levnet, som vare blevne bevarede til de sildigere Tider, saa maatte disse nødvendig have indeholdt fuldstændigere Levnetsløb; thi den, som havde giort sig saa megen Flid for at samle alle disse Smaating, maatte ogsaa med samme Flid have optegnet deres øvrige Begivenheder; thi jeg kan dog umuelig sige, at disse Smaating have udgiort Erkefædrenes hele Liv og Levnet, eller at disse har været deres vigtigste Begivenheder. Men hvilken fornuftig Historieskriver havde nu kunnet falde paa, just at udsøge disse? Maatte han ikke meget mere have baaret Omsorg for at skiule dem, og derimod allene udsøgt deres fortrolige Omgang med Gud, og alle de store og

beundringsværdige Tildragelser, til et Beviis paa Guds besynderlige Forsyn over disse Mænd og deres Efterkommere? Det selvsamme kunde jeg ogsaa svare, om Hr. ⸗ ⸗ ⸗ vilde sige, at de vare opdigtede. Thi dette maatte enten Mose have giort, eller og en sildigere. Mose havde, som vi strax skal see, al muelig Aarsag dertil. Men dette tør nok Hr. ⸗⸗⸗ neppe sige; thi ellers giør han Mose til Forfatter af denne Bog, hvilket han dog ikke skal være. Han maae altsaa sige, at det har været en anden; og dog formodentlig en sildigere Skribent, og en Jøde. Her maatte jeg først beundre den Kunst, at denne Mand endog i de ubetydeligste Smaating havde kunnet antage Alderdommens Karakter, uden at røbe sig en eneste Gang enten i Sproget, eller ved nogle nyere Skikke; og dernæst at han har besiddet den Duelighed at kunne opdigte saadant et Slags Anekdoter, som vel aldrig noget Menneske i Verden kunde have tænkt paa. Og hvad Hensigt kunde vel denne Mand have havt dermed? Formodentlig ingen anden end den jødiske Nations Ære. Men maatte han da ikke have været afsindig, da det paa den ene Side ikke havde kunnet mangle ham paa Gaver til at opdigte de prægtigste Aabenbarelser og Underværker til denne Families Ære, at han derpaa blander saadanne Smaating ind imellem, som ingen havde ventet af ham; og som efter første Øiekast, ikke kunde have anden Virkning, end paa eengang at giøre alle de foregivne store Tildragelser mistænkelige, og at udsætte denne stolte Nations Herkomst for hele Verdens Foragt, ved saa mange nedrige og uanstændige Fabler. Eller skulde han maaskee af politiske Hensigter have opdigtet disse Anekdoter, for deraf at bevise Jødernes Ret til at erobre det canaanitiske Land? Det havde været

et

et fiint Kunstgreb, og for Erobringen kunde det have havt en stor Virkning. Men at opdigte saadant efter den Tid, da den jødiske Republik allerede havde blomstret saa mange hundrede Aar, og da der var intet tilovers af de Nationer, som kunde have giort Fordring derpaa; det forekommer mig, ligesom om en nyere Historieskriver vilde opdigte Anekdoter om de gamle Markgrever af Este, for at stadfæste det nu værende Brunsvigske Huses Rettigheder. Nei, opdigtede kunne de umuelig være, og naar de ere sande, maae Forfatteren nødvendig have levet meget nær ved disse Tider, og havt den nøieste Bekiendtskab med de første Efterkommere i denne Familie. Disse tvende Poster ere vel altsaa for det første fuldkommen afgiorte. De føie endnu den tredie dertil, at han ogsaa maae have været kyndigere i den allerældste ægyptiske Historie, Philosophie og Statsforfatning, end man nogensinde kunde formode om een, der ikke var en indfødt Ægypter, og ikke havde levet nærmest ved disse Tider. Herpaa vilde De ligeledes ved den ringeste Opmærksomhed finde de ubedrageligste Kiendemærker. Overalt opdager man Spor af det ældste ægyptiske Sprog og Philosophie. Jeg vil finde nærmere Anledning til at bemærke dette, naar jeg kommer til den Mosaiske Philosophie selv. Jeg vil kun her i Forveien vise, at endog mange Steder synes med et besynderligt Overlæg at være indrettede, til at giendrive den falske ægyptiske Philosophie og fabelagtige Gudelære; atter andre til at ydmyge deres Nationalstolthed, og andre igien til at aabenbare deres hellige Hemmeligheder. Thi hvorledes havde vel Historieskriveren, for Exempel, eftertrykkeligere kunnet igiendrive deres falske Philosophie om Verdens Oprindelse, og deres fabelagtige Gudelære, end

naar

naar han bekiendtgiorde Verdens sande Oprindelse i det almindelige Sprog ved at anføre de ældste Originalberetninger, og derved tillige giorde alle deres foregivne Hemligheder, og den hieroglyphiske Viisdom, som deres Hierophanter vare stolte af, foragtelige? Hvad kunde fremdeles mere ydmyge deres Nationalstolhed, som reiste sig af deres foregivne utænkelige Alder, og deres guddommelige Herkomst, end naar han offentlig bekiendtgiorde de mistænkeligste Originalgenealogier fra Menneskeslægtens første Oprindelse lige ind til deres egne nærmeste Stamfædre, og deri tillige foreholdt dem paa det eftertrykkeligste, at dette samme israelitiske Folk, som nu var saa foragteligt i deres Øine, ikke allene havde fælles Stamfædre med dem, men endog nedstammede fra en ældre og mere velsignet Linie, end de, efterdi deres nærmeste Stamfader var en Descendent af den tredie Søn, hvilken den fornærmede Fader havde forbandet, tilligemed hans Efterkommere? Naar han viser dem, at deres helligste Skikke, f. Ex. Omskiærelsen, havde en jødisk Oprindelse, og at de havde en ebraisk Slave at takke for deres hele Statsforfatning, hvorved de nu vare blevne saa store og mægtige, denne Slave, som de nu maaskee allerede tilbade som en Guddom? Det er umueligt, at nogen, som besidder den Indsigt, De har i Ægypternes Oldsager, skulde kunde giennemlæse denne Bog, uden at opdage disse Hentydninger, der ere udsøgte med saa øiensynligt et Overlæg. Og just dette maatte naturligviis forøge Ægypternes Had mod Israeliterne. Thi da alle deres hellige Hemmeligheder, som de ved den omhyggeligste Taushed søgde at holde skiulte, paa denne Maade bleve paa eengang opdagede, kunde de ikke andet end betragte Mose med Afskye,

som

som den Osarsiph, den Soelforstyrrer, der aabenbarede deres hele Gudstieneste. Og jo mere de tillige kunde befrygte, at det jødiske Folk vilde blive stolt heraf, og opsætte sig imod dem, destomere maatte de paa samme Grund søge at undertrykke det. Men især maae Forfatteren have været meget vel bekiendt med den ægyptiske Historie. I den forhen givne Beskrivelse om den ægyptiske Stats langsom tiltagende Vext fra Abraham indtil Joseph, og fra denne igien indtil Moses Tider, i Henseende til Handel, Kunster, Videnskaber, Pragt, den politiske og militæriske Indretning, og Overtroen, ligger saa nøiagtig en Kundskab om det inderste af den ægyptiske Historie, at det havde været umueligt for en fremmed, og enduu mere for en sildigere Autor, saa nøie at kunde træffe denne Succession. Hvor kunde han ydermere have havt de særdeles Omstændigheder fra om Joseph, om hans Forhold i Potiphars Huus, i Fængselet, mod hans Brødre; hvorfra kunde han vel have vidst en Potiphars, en Asnaths Navne, naar han ikke umiddelbar havde havt dem fra de første Kilder, enten af den nærmeste og rigtigste Tradition, eller og af de ægteste Originaldokumenter, som hverken en Fremmed, eller nogen anden kunde komme til? De behage kun at see, hvor afbrudt, hvor uvist, hvor fremmed og modsigende Herodot og Diodor skrive om den ægyptiske Historie, og derimod hvor tilforladelig, hvor sikker, hvor sammenhængende denne er skrevet. I hine see De overalt den langtfraværende, den nyere Historieskriver; her derimod Ægypteren, den Tidsforvante selv.

Disse tre Sætninger ere vel altsaa, for det første, unægtelige: At Forfatteren af den første Bog har

levet

levet meget nær ved de ældste Tider, som han beskriver; at han har staaet i den nøieste Forbindelse med Erkefædrenes første Efterkommere, og at han har havt saadan en Indsigt i den ægyptiske Philosophie, Sprog og Historie, som man ikke kunde vente hos nogen anden end en indfødt Ægypter. Mose har altsaa her allerede den høieste Grad af Sandsynlighed for sig. Dersom De endnu vil have den Taalmodighed at følge mig i en eneste Betragtning, saa haaber jeg at erholde den frivillige Tilstaaelse af Dem, at Forfatteren af denne første Bog, og Stifteren af den jødiske Republik nødvendig maae have været een og den samme Mand. Det maae De først villig tilstaae mig, at Mose har været Stifter af de jødiske Love og Republik, hvis System havde denne dobbelte Grundsætning, at ikke allene Lovens og Republikens Indretning, men endog Landet Canaans Erobring grundede sig paa en særdeles guddommelig Beskikkelse. Nu behage De at giennemgaae den første Bog med begge disse Grundsætninger for Øine, og see om den ikke fra Begyndelsen til Enden er sammenflættet af lutter saadanne udsøgte Omstændigheder, som kunde tiene til Grundvold for dette System. Systemet om Canaans Erobring er egentlig dette: Det israelitiske Folk skulde ikke ansee denne Erobring som noget, der indtraf af en Hændelse; Gud vilde derved, efter sin retfærdige Dom, udrydde Indbyggerne formedelst deres store Synder, især formedelst deres unaturlige Afguderie og deres fæiske Laster, 5 Mose B. 9, 4. Kap. 18, 12. 3 Mose B. 18, 24. Kap. 20, 24. Dog desuagtet skulde Israeliterne ikke henregne sig dette til nogen Fortieneste, at Gud skienkede dem dette Land igien. Gud havde lovet Abraham det

for

for hans Troes Skyld; men det var Guds frivilligste Naade, at han just udvalgde dem iblant Abrahams Efterkommere til at være Arvinger af denne Forjættelse. I at uddele sine Velgierninger handler Gud efter et uindskrænket Velbehag, og hverken Førstefødsel eller Fortieneste giver eet Menneske nogen Ret dertil fremfor et andet. Ja de selv skulde ikke engang blive Arvinger af denne Velsignelse længer, end de vilde blive deres Stamfædre lige i Troen paa den eneste Gud. Da de altsaa indtoge dette Land, som Arvinger af denne Forjættelse, saa maatte de ikke udvide deres Erobringer over de Grændser, som vare bestemte i Forjættelsen. Forbandelsen angik allene Cananiterne. De paagrændsende Ammoniter, Edomiter, Moabiter vare ikke indbefattede der under, og derfor skulde de lade dem være uforstyrrede. Det erobrede Land bliver derpaa deelt i tolv Provindser. Juda og Benjamin faaer Hovedprovindsen, begge de anseeligste næst efter den tilfalder Josephs Sønner; Simeon faaer sin Lod adspredt iblant Juda; Levi faaer slet intet Land. Dette er kortelig det hele System. Efter dette behage De nu at igiennemgaae den første Bog, og see, med hvor stort et Overlæg alle Omstændigheder, fra Noahs Levnetsbeskrivelse af, ere udsøgte til at bestyrke dette, og hvor vigtige de allermindste Ting ere, til at opnaae denne Hensigt. Jeg vil kun her give Dem nogle lette Anviisninger dertil.

Cananiterne skulde, som et ugudeligt og forbandet Folk, udryddes ved Guds Straffedomme. De læse nu Historien om Cham, Kap. 9. Her er den første Forbandelse. I det strax derpaa følgende Slægtregister finder De Navnene paa Canaans Børn, der vare Stam-

fædre for dette Folk, og i det 15de bliver Aarsagen til deres Uddrivelse udtrykkelig anført, som en Guds Dom, hvilken de havde paadraget sig ved deres Afguderie, og deres unaturlige fælske Ondskab, 3 Mose B. 18, 24. 20, 24. 5 Mose B. 9, 4. 18, 12. Derimod skal Abraham med sin Afkom faae dette Land igien til en Arvedeel. I det anførte 9de Kap. finder De, foruden Canaans Forbandelse, ogsaa det første Anlæg hertil: Forbandet være Canaan, men lovet være Sems Gud, og Canaan skal være hans Tiener; og strax derpaa kommer atter Sems Slægtregister, for at vise Abrahams Nedstammelse fra ham; hvilken ogsaa bestandig bliver fremført som en Guds Ven. I det 12te Kap. er hans første Optrin. Han faaer den Befaling af Gud, at han skal forlade sit Fædreneland, og begive sig hen til dette Land. Abraham forlader strax Huus og Venner, og følger det guddommelige Kald med fuld Tillid. Den første Forjættelse han erholder, er affattet i almindelige Udtryk: Gud vil giøre ham til et stort Folk; han vil velsigne dem, som velsigne ham; han vil forbande dem, som forbande ham, Hvor stor en Trøst for det undertrykte israelitiske Folk. Ved den anden Aabenbarelse, v. 7. erholder han den første bestemte Forjættelse. Gud vil give hans Sæd dette Land; dette Land, nemlig: som Cananiterne allerede den Gang beboede. I det 13de Kap. bliver den udvidet til det hele Land, og hans Sæd, som skal besidde det, skal blive utallig, som Sandet i Havet. En nye Opmuntring for det israelitiske Folk, som Ægypternes Tyranie paa alle Kanter truede med Undergang. I det 15de Kap. bliver den endnu bestemtere og vigtigere. Her bliver Landets Grændse, hvorvidt han skal arve det, og de Folkeslægter,

ter, som besidde det, udtrykkelig nævnede. Ægyptens Bæk og Phrath skulde være dets yderste Grændser, v. 18. 19. 20. 21. I Særdeleshed bliver her den Tidspunkt mærkværdig, da denne Forjættelse skal opfyldes. Disse Nationers Syndemaal er endnu ikke fuldt; de tilkommende Arvinger af dette Land skulde først komme til en virkelig Besiddelse deraf, efter fire Mænds Aldere, det er efter firehundrede Aars Forløb. Denne Tid skal skienkes de ugudelige Canaaniter til at giøre Bod. Imidlertid skulde Abrahams Efterkommere udstaae en haard Trældom i et fremmed Land. Derimod, naar denne Tid er forløben, vil Gud ogsaa dømme dette Folk for sit Tyrannie, og hine skulle drage bort fra dem med meget Gods, Kap. 15, 13. 14. Naar Moses endog havde villet opdigte en Historie for at opmuntre Folket, og bevæge det til en mandig Understyttelse af hans Forehavende; kunde han da vel have faldet paa lykkeligere Fortællinger, end disse? Imidlertid havde Abraham, formedelst hans og hans Hustrues høie Alder, ikke faaet nogen Søn, som han kunde ansee som Arving til denne Forjættelse. For altsaa at opnaae dette, søger han Seng med Hagar, Kap. 16. Hun føder ham ogsaa en Søn. Men denne Arabernes Stamfader skal ikke være Arvingen. Han skal ogsaa blive et stort Folk, en Fader til tolv Fyrster; hans Efterkommere skulde være et krigersk Folk og Naboer til Landet Canaan, men Landet selv skulde de ikke besidde. Den rette Arving skal fødes af Sarah, uagtet hendes høie Alder, til et Beviis, at Gud aldrig mangler Evne til at opfylde sine Hensigter og Forjættelser, naar alting endog synes ganske umueligt, og til en Forsikring, at han vilde opfylde dem, bliver Omskiærelsen ham givet til et Tegn paa dette For-

bund, og Navnet Abram forvandlet til Abraham, og Sarai til Sarah, Kap. 17. Hvor vigtige ere ikke alle disse Begivenheder for det israelitiske Folk. I det 18 og 19 Kap. følger derpaa Historien om Sodoma og Gomorra. Ogsaa her ere alle Omstændigheder, hvormed den bliver fortalt, saa omhyggelig udsøgte, saa at ingen anden Historieskriver vilde have brugt denne Flid end Mose, som det var saa meget om at giøre, at bestyrke Folket i Tillid til hans Sendelse, og især at opholde det i den eneste sande Guds Dyrkelse efter Abrahams Exempel. Først bliver Forjættelsen igientaget. Derpaa følger Forkyndelsen af Guds Straffedom, med disse mærkværdige Ord: Hvorledes kan jeg dølge noget for Abraham af det, jeg giør, siden han skal blive et stort og mægtigt Folk, og alle Folkeslægter skal velsignes i ham? og tilsidst den høist rørende Nedladelse af Gud, at han, nemlig vil bevilge sin troende Dyrkers Forbøn, dersom der blandt den store Hob af Syndere ikkun fandtes ti Retfærdige. Fortællingen af denne Historie er endnu af en anden Aarsag vigtig for Moses Hensigt. Thi da disse Stæder laae i Naboelauget af det cananitiske Land, og da disse umenneskelige Synder, efter 3 Mose B. 18. vare almindelige iblant Cananiterne; saa kunde Moses ikke paa nogen bedre Maade indskierpe Folket en bestandig Afskye for disse Ugudeligheder, end naar han indflettede Historien derom, og Guds forfærdelige Straffedom derover midt i deres egen Families Historie. Loths forunderlige Redning vilde vel enhver anden Historieskriver have anført; men Tildragelsen imellem denne Mand og hans Døttre, havde vist enhver anden, især en indfødt Skribent, fortiet. For Mose derimod er denne Omstændighed vigtig, og han benytter sig af den, deels for at

angive

angive Israeliterne en Aarsag, hvorfor de paa deres Feldttoge skulde opføre sig som Venner mod Ammoniterne og Moabiterne, deels ogsaa for derved at forsikre disse Folk, saavelsom Ismaeliterne, Edomiterne og Midianiterne, at de alle skulde erkiendes af Israeliterne for Blodsforvante, og altsaa ikke have noget Fiendtligt at befrygte af dem. Heri viste Mose sin Forsigtighed som en klog Anfører; thi ellers havde disse Folkeslægter, opbragte ved den mindste Fornærmelse, ja endog blot ved Mistanke, lettelig kunnet forene sig imod ham, og ved at forbyde Giennemgang og Tilførsel forurolige ham meget paa hans Feldtoge, 5 Mose B. 2, 18. 19. 28. 29. Af selv samme Aarsag bliver Kap. 25. Ismaels og Midians Slægtregister, og i det 36te Kap. Esaus Slægtregister saa nøiagtigen anførte. I det 20de Kap. kommer derpaa en Historie, som, i Henseende til Tiden, ikke egentlig passer hertil. Thi det kan ikke formodes, at Sara i den høie Alder, hun den gang havde opnaaet, endnu har været saa indtagende, at Abimelech skulde kunne forelske sig i hende. Tidsrummet synes ogsaa for kort til den dermed forbundne Historie, da den i Følge det foregaaende og efterfølgende Kapitel maatte have tildraget sig i kortere Tid end et Aar. Imidlertid er denne Omsætning ikke til ringeste Fordeel for Richard Simons System. Da den ikke hænger væsentlig sammen med noget andet Stykke i denne Historie, saa har Forfatteren med Flid indskudt den her, for ei at afbryde Sammenhængen i det Foregaaende. Men Tildragelsen selv, saavelsom den lignende med Isaak, er ikke anført uden Aarsag, nemlig for at indskyde Israeliterne Tapperhed imod deres tilkommende Naboer, de stridbare Philistre, da disse ikke vare indbefattede under Forbandelsen over

Cananiterne. Thi begge Kongerne føle den mægtige overordentlige Bistand, hvormed Gud beskytter begge disse Erkefædre, med saa stor en Overbeviisning, at de ikke allene maae tilstaae, at Gud er med dem paa en besynderlig Maade, at han endog har beskiermet dem for den mindste Fornærmelse fra deres Side; men de lade sig endog bevæge af denne Overbeviisning til ligesom at give sig under deres Beskyttelse, Kap. 20, og 26. I det 21de Kap. kommer endelig Historien om Isaaks egen Fødsel; og denne er atter ledsaget med lutter saadanne udsøgte Omstændigheder, som endnu mere maatte bestyrke Israeliterne i den Tanke, at de vare de rette og eneste Arvinger til Forjættelsen, og altsaa vist kunde love sig en guddommelig Bistand til at erobre Landet. Barnet bliver født til den bestemte Tid, og da det efter Naturens Orden var umueligt, bruger Gud sin Almagt til at opfylde Forjættelsen. Saasnart han voxer op, maae Ismael rømme, til et Beviis at han aldrig var udvalgt til Arving. Men for at ikke det israelitiske Folk, af en overmodig Tillid til denne Forjættelse, skulde falde paa, at behandle Araberne ligesom Cananiterne, og ved dette ulovlige Forhold skaffe sig denne mægtige krigerske Nation paa Halsen, saa ere alle Omstændigheder saaledes udsøgte, at dette kunde forebygges: f. Ex. at Abraham ikke destomindre elsker Ismael, som sin Søn; at Gud selv forud forkynder hans Fødsel, kun ikke saa høitideligen som Isaaks; at Gud har sørget for hans Livs Ophold paa den forunderligste Maade; at han ogsaa har besluttet at giøre ham til en Stamfader for et meget vældigt Folk, og tilsagt ham at boe ved Siden af sin Broder. I det 22de Kap. bliver atter Historien om Isaaks Opofrelse saaledes fortalt, at alle

Omstæn-

Omstændigheder maae tiene til at bestyrke Moses Hovedhensigt. Efterat Abraham har aflagt den største Prøve paa sin Troe og Lydighed, faaer han nu anden gang en Forsikring i nye og stærkere Udtryk, og her bliver tillige ganske løselig berørt, at Kemuel, Nachors Broder, er Syrernes Stamfader, for paa nye at erindre dem, at Syrerne, ligesom Edomiterne og Moabiterne, vare af samme Herkomst som de, og havde en velgrundet Rettighed til deres Lande, hvilket de altsaa ikke torde tilvende sig, dersom de ikke vilde handle ulovligen; det var allene Canaans Land, som Gud havde bestemt dem til at arve. En Erindring, som Mose aldrig ofte nok kunde igientage, for at afholde Folket fra al Rovgierrighed, naar det saae sine Vaabens lykkelige Fremgang, og de mange Under, som det blev benaadet med, ligesom og hans hele Anordning i Henseende til den offentlige heitidelige Gudstieneste ikke havde kunnet bestaae med en vilkaarlig Udvidelse af Landets Grændser. Og heri ligger tillige denne dobbelte Retfærdiggiørelse for Mose, at han langt fra ikke af røverske Hensigter har erobret dette Land. Min Vidtløftighed maatte nødvendig blive Dem væmmelig, om jeg endnu vilde anføre alle de Steder, som høre hertil. Dog maae jeg endnu bede Dem kortelig at giennemgaae de Omstændigheder, hvormed Esaus og Jakobs Fødsel, Begivenhederne ved den sidstes Velsignelse, hans Udvandring og paafølgende Familiehændelser blive beskrevne. Alle disse Ting vil nok forekomme Dem saa smaa og ubetydelige, at man ikke kunde vente sig dem af saa fornuftig en Historieskriver som Mose. I Almindelighed har De ogsaa Ret. Hvilken fornuftig Historieskriver skulde vel have faldet paa at fortælle, at begge Børnene, som Rebekka gik frugtsommelig med,

 stødte

stødte sammen i hendes Liv; at det sidste Barn i Fødselen holdt fast ved den førstes Hæl; og hvorfor den ene blev kaldet Esau, og den anden Jakob, 1 Mose B. 25, 26. Men De betragte kun, hvor vigtig alle disse Omstændigheder ere for Mose, da han vil bevise Israeliterne, at de egentlig ere Arvinger til den store Velsignelse, som Gud havde givet Abraham, og da han tillige især vil indskiærpe dem dette, at Gud i denne Sag handlede efter sit frieste Velbehag, og at alle Mennesker skal erkiende hans Valg for den frivilligste Naade. Moderen føler to sammenstødende Bevægelser i hendes Liv. Hun faaer derpaa den Underretning, at hun gaaer med Tvillinger; og at begge disse Børn skulle blive Stamfædre for to forskiellige Folkeslægter, dog saaledes, at den Yngre skal have store Fortrin for den Ældste; og da de nu komme til Verden, holder den Yngste fast ved den Ældstes Hæl. Af deres Liv og Levnet ere fremdeles ingen andre Omstændigheder valgte, end de, som sigte hen til samme Øiemeed. Lutter Begivenheder, hvori man opdager Anlegget til deres og deres Efterkommeres Skiebne. Esau sælger Førstefødselsretten til sin yngre Broder med den største Letsindighed, og viser ved sin overdaadige Levemaade, og ved sin nøiere Forbindelse med Cananiterne, hvor lidet han havde i sinde at følge sine Forfædres uskyldige Sæder. Den blødhiertede Fader vil igien tilvende ham den Velsignelse, som Gud allerede udtrykkelig havde bestemt for den Yngste, men Moderens Aarvaagenhed veed at giemme den til den Rette. Jakob maae derpaa flygte for sin Broders Vrede. Men paa sin Flugt erholder han den tydeligste Forsikring om Guds Forsyn ved Synet af Himmelstigen, da han tillige faaer den høitideligste Forjættelse,

jættelse, at han og hans Sæd skulde tage dette Land i Besiddelse. Fremdeles behage De især at legge Mærke til, at Jakobs hele Historie, som i og for sig selv synes saa ubetydelig, bliver fortalt paa saadan en Maade, at den kan tiene det israelitiske Folk til Opmuntring. I Følge saa mange igientagne Forjættelser er Jakob den retmæssige Arving til dette Land, og dog maae han forlade det, og tiene som en Slave i et fremmed. Den første Lighed imellem Israeliterne og deres Stamfader: de ere ved ham de eneste Arvinger til det forjættede Land, imidlertid maae de endnu sukke under en fremmed Trældom. Jakob giør Laban riig, og forøger hans Hiorde, men alt dette bliver intet mindre end paaskiennet; han vil reise tilbage til sit Fædreneland, men Laban ophölder ham paa den ubilligste Maade een Tid efter den anden, som en Træl, og forholder ham hans retmæssige Løn. Ægypterne have en Israelit at takke for al deres Storhed, og dog maae hans egen Familie endnu stedse arbeide paa at forøge denne Storhed; af denne Aarsag blive Israeliterne saa meget mere undertrykte, og jo mere de søge om deres Løsgivelse, jo uretfærdigere bliver Ægypternes Tyranie. Endelig maae Jakob, for ikke ganske at tabe al Underholdning for sig og sine, ved List søge at komme til noget af sin fortiente Løn og hemmelig at snige sig bort dermed. Hvor vigtig er atter denne Omstændighed for Mose, som tænker paa samme Maade at forskaffe Israeliterne deres Løn og Frihed. Laban iler vel rasende efter ham, for at berøve ham Byttet; men Gud hindrer ham i hans Forehavende, og forkynder ham, at han mægtig vil beskytte Jakob imod ham. En nye Opmuntring for Israel. Dog endnu har Jakob ikke overvundet alt. Paa Tilbagereisen til Landet Canaan kommer Esau ham

imede med sin hele Magt. Det selvsamme have og Israeliterne at befrygte af Edomiterne, Esaus Affkom, paa deres Tog til Canaan. Men Jakob vinder sin Broder ved sin venskabelige Opfersel, saa at han lader ham reise i Fred, og drager bort af Canaan foran ham. I samme Nat har han endnu en haard Strid at udholde, men ogsaa her vinder han Seier. Israel kommer ogsaa, paa sin Reise, i Kamp med mægtige Fiender, men aldrig bukker Israel under, altid er dette Folk seierrigt. Og selv samme Hentydning paa dette Moses System vil De ogsaa finde i de øvrige Beretninger om Jakobs Familie, naar De dermed sammenligner de tolv Stammers paafølgende Indretning.

I Henseende til hans Love, vil De ogsaa, til en Bestyrkelse for det ovenanførte System, finde at den hele første Bog, naar De med Opmærksomhed giennemlæser den, er indrettet paa en Maade, som ingen vilde have fulgt, uden den Lovgiver, som frem for alting søgde at overtyde Folket om deres Loves guddommelige Oprindelse. Hovedhensigten var at oprette et Theokratie, hvori den borgerlige og Kirkestaten skulde udgiøre en fælles Stat, som umiddelbar stod under Gud, og hvis første Grundsætning var denne: Hør Israel, Herren vor Gud er een eneste Gud. Men dernæst var det og naturligviis hans anden Hensigt, at han ogsaa vilde forskaffe sine Love al muelig Høiagtelse, ved at bevise, at de ikke efter hans eget Tykke eller nylig vare opfundne, eller laante af andre Folkeslægter, men at de allesammen vare grundede i en guddommelig Anordning, og for størstedelen i det menneskelige Kiøns alleræld ste og første Forfatning; og om endogsaa nogle iblant dem havde

en

en Slags Liighed med de ægyptiske, at de dog vare af en renere Oprindelse; og at deres Stamfædre allerede havde æret dem som guddommelige Love. Nu behage De kun paa nye at giennemlæse Erkefædrenes Historie med nogen Opmærksomhed, for at spore denne Hensigt; og det vil strax falde dem i Øinene, at alle Omstændigheder ere saaledes udsøgte, at de kunne tiene til en Grundvold for dette System. De see først, hvorledes han i denne hele Historie giør den Lærdom om den eneste Guds Dyrkelse overmaade vigtig. Abraham, som, uagtet at Afguderie udbrød i Chaldæa, dog stedse beholdt et ubesmittet Hierte for Sems Gud, maae derudover forlade sit Fædreneland, og drage hen til Landet Canaan, som Gud har udseet frem for alle andre Lande i Verden til at være et Sæde for den sande Gudstieneste. Abraham opfylder ogsaa Hensigten af sit Kald paa det allernøieste. Af Lydighed og Tillid til denne Gud, forlader han sit Fædreneland og sine Venner, uden al Betænkning. Hans første Sag, hvor han kommer hen, er at han opbygger Altere for denne Gud, og at undervise alle sine i hans Kundskab og Dyrkelse, og de allerstærkeste Fristelser ere ikke i Stand til at giøre denne hans Troe paa Gud vaklende. Da han er hundrede Aar gammel, og hans Hustrue uskikket til at føde, har han endnu ingen Søn, som kunde arve hans Forjættelse. Dog endnu bliver hans Troe urokkelig. Da nu denne Søn er kommet til Verden faaer han den skrækkelige Befaling, at opofre ham; ogsaa hertil finder han al forneden Styrke i sin Troe og Lydighed mod Gud. Men derudover er han ogsaa altid Guds Ven og Yndling. Gud velsigner ham ikke allene middelbar med alle Slags gode Ting og Formue, saa at alle deromkringboende Fyrster maatte

betragte ham med Ærbødighed, og erkiende ham for sin Guds Yndling, men Gud omgikkes ogsaa umiddelbar med ham, som med en Ven: Hvorledes kan jeg dølge for Abraham, hvad jeg vil giøre? Kap. 18, 17. Ved enhver Leilighed bliver ogsaa denne Forjættelse igientaget, at hans Sæd skal besidde det Land og alle Folkeslægter paa Jorden velsignes i ham; og tillige Aarsagen dertil: Thi jeg veed, at han vil befale sine Børn og sit Huus efter ham, at de skulde holde Herrens Veie, paa det at Herren kan lade komme over Abraham alt hvad han har lovet ham. Og saaledes veed Forfatteren, overalt i Erkefædrenes Historie, at giøre den eneste Guds Dyrkelse ved alle Leiligheder saa vigtig, at den nødvendig maatte falde Folket i Øinene, som den eneste Aarsag, hvorfor Gud just gav Abraham, Isaak og Jakob denne udmærkede Velsignelse; og at han derudover ogsaa vilde mægtig beskytte hans Efterkommere i Besiddelsen af denne Velsignelse, saalænge som de vilde blive deres Stamfædre lige i at troe, adlyde og tilbede den eneste sande Gud.

I Henseende til de besynderlige Love, vil De finde, at Omstændighederne i denne Historie ere valgte med samme Klogskab. Omstændighederne, som enhver anden Historieskriver aldrig saaledes vilde have udsøgt; men som vare overmaade vigtige for Lovgiverne, fordi de tiende ham til et Beviis, at hans Love allerede vare grundede i det menneskelige Kiøns første Indretning; og omendskiønt Ægypterne havde nogle af dem fælles med Israeliterne, at dog disse havde en meget ældre og renere Oprindelse, og allerede vare ærede af deres Stamfædre som guddommelige Love. Thi saaledes vare f. Ex. de Ofrin-

Ofringer, som han foreskrev dem, ligesaa gamle, som det menneskelige Kiøn selv, da de allerførste Mennesker søgde derved paa en høitidelig Maade at dyrke deres Skaber. Sabbaten er ogsaa ligesaa gammel som Skabelsen, og er grundet i en umiddelbar guddommelig Anordning. Nymaanernes og Aarstidernes Jagttagelse er atter ligesaa gammel. Gud har selv havt denne Hensigt med Stiernernes Skabning og Indretning, skiønt det paa den anden Side er høist afgudiskt, at tilbede disse Skabninger som gudommelige, eller at tilskrive dem en guddommelig Indflydelse. Forskiellen imellem rene og urene Dyr er ligesaa lidet en afgudisk Opfindelse, der er hentet fra Ægypten; allerede Noah har giort denne Forskiel. Ligesaa gammelt er ogsaa hans Forbud om Blodet. Skiønt Omskiærelsen er en meget hellig Nationalskik endog blant Ægypterne, saa er den dog fra Begyndelsen af en guddommelig Anordning, som Gud egentlig har givet deres Stamfader til et Erindringstegn om hans Pagt med ham. Polygamien (som han, efter vor Frelsers Anmærkning ikke ligefrem torde ophæve, formedelst deres Hiertes Haardhed) strider imod Guds første Indretning, og det derpaa grundede uforanderlige Forhold imellem begge Kiøn; thi Gud har kun skabt een Kone for Manden; Lamech er den første, som overtræder denne guddommelige Anordning, men det bliver og ikke ustraffet. De gudfrygtige Patriarker derimod have æret den ved deres kydske Ægteskaber, vel har Abraham havt Omgang med Hagar, da han troede, at det Løvte, Gud havde givet ham om en Søn, ikke paa anden Maade kunde opfyldes, men saa snart han mærker sin Vildfarelse, og seer de ufordeelagtige Følger, som den bragde med sig i hans Familie, skikker han hende godvillig bort.

Jakob har ligesaalidet taget sig flere Koner af et frit Valg, imidlertid er dog dette Kilden til alle hans Møisommeligheder heri Livet. Den letsindige Skilsmisse fra sin Hustrue strider og ligesaameget imod denne store guddommelige Indstiftelse, og imod de ømme Drifter, som Gud indplantede Menneskene; Konen skal vel være Manden underkastet, dog saaledes, at Manden skal ansee sin Hustrue, som Kiød af sit Kiød. At ægte den, uden Arvinger afdøde Broders Enke, har ogsaa allerede iblant deres Erkefædre været en Lov, hvis Overtrædelse Gud ikke har ladet gaae ustraffet bort. Derimod havde man altid i deres Familier skyet alle Ægteskaber med vantroe Fruentimmer, som de farligste Fristelser til Afguderie, og Esau var et Beviis paa saadant Ægteskabs ulykfalige Følger.

Her bryder jeg af, for ikke at blive Deres = = = besværlig ved en vidtløftigere Undersøgelse. De behage kun selv, som jeg før har sagt, at giennemgaae den første Bog i denne Hensigt, saa skal De heel igiennem finde det, som jeg her, ikkun i nogle faa Exempler, har søgt at vise Dem; at nemlig alle, endog de mindste Omstændigheder i denne Historie, ere saa omhyggeligen udsøgte til Fordeel og Bestyrkelse for det Mosaiske System, at aldrig nogen anden end Lovgiveren selv vilde saaledes have valgt dem.

Nu holde De dette Beviis imod de elendige Indvendinger, hvormed man har søgt at nægte de Mosaiske Skrifters Authenticitæt, og dømme, om det er mueligt, uden et forsætligt Had imod Sandheden, længere at udgive dem for at være af nogen Vigtighed. De ere

saa

saa mange hundrede Gange igientagne, og den ene siger dem saa blindt hen efter den anden, uden ringeste Forandring, at det nødvendig maatte blive os begge væmmeligt, om jeg vilde forlænge dette Brev endnu mere, ved at anføre dem. Jeg er o. s. v.

Fierde Brev.

Om Skrivemaaden i den første Bog, og i det første Kapitel i Besynderlighed.

Da Deres ⸗⸗⸗ endnu ikke har besvaret mit sidste Brev, har De uden Tvivl frygtet for, at De derved skulde paadrage sig et ligesaa keedsommeligt og vidtsvævende fierde Brev, som de tre første have været. Om De og virkeligen havde havt denne Frygt, kunde jeg slet ikke fortænke Dem deri. Efterat jeg havde skrevet Dem til, har jeg selv ved deres Giennemlæsning følet det, som De ogsaa formodentlig haver følet. Jeg har optegnet Dem en Mængde af de allerbekiendteste Ting, og efter de tre forskiellige Synspunkter, hvori jeg har forestillet Dem Forfatteren af den første Bog, har jeg næsten tre Gange maattet igientage Bogen selv, hvilket ikke kunde andet end falde Dem meget keedsommeligt. Men da Hr. ⸗⸗⸗ med et stort Seiersskrig paastod, at alle vore Beviser for de Mosaiske Bøgers, og især den Førstes, Authenticitæt vare meget utilstrækkelige, saa vilde mit Beviis have faaet alt for mange Huller, om jeg

havde villet udelade alt det Bekiendte; og da jeg troede at have fundet de stærkeste Grunde i Bogens egen indvortes Indretning, saa blev jeg derved nødt til at anføre saa mange enkelte Steder, at de næsten udgiorde den hele Bog selv. I det mindste haaber jeg, at Hr. = = = deraf vel kunde indsee, at disse Skrifter dog ikke ere saa aldeles tomme og ubetydelige, som han formodentlig hidindtil har troet, men meget mere, naar de læses med den tilbørlige Opmærksomhed, kunne maaskee give os en overflødigere Anledning til de interessanteste Anmærkninger, end nogen anden af Alderdommens Bøger; og at vi ville have tabt uendelig meget i alle Historiens Dele, om ikke Forsynet havde bevaret os denne i alle Henseender saa ærværdige Bog. Det bliver altsaa vist Umagen værd, at bestemme dens virkelige Alder, og at befæste samme imod alle Tvivl. Men jeg vil overlade til Dem at bedømme, hvorvidt jeg har opnaaet denne Hensigt. Saa meget kan jeg imidlertid berette Dem til Deres Beroligelse, at jeg ganske har sluttet denne Afhandling med mit sidste Brev; og at jeg nu har foresat mig, at undersøge den Mosaiske Philosophie selv, denne Philosophie, som Hr. = = = og alle vore nyere vittige Viise finde saa tør og mager, og saa aldeles uværdig til deres Eftertanke. Maaskee Deres = = = vil heri finde noget mere underholdende, end i de forrige Breve, og maaskee jeg kan være saa lykkelig, at giøre Hr. = = = selv noget mildere og beskednere i hans afgiørende Domme. Dog maae Deres = = = tillade mig, at jeg, under en kort Afvigelse fra Hovedsagen, taler noget om Skrivemaaden i den første Bog, og især om de første Kapitler, som egentlig indeholde den Mosaiske Philosophie om Tingenes Oprindelse.

Saa meget vil De formodentlig, i Følge af Deres rigtige Smag, lettelig tilstaae mig, uden videre Beviis, at disse første Kapitler ere skrevne med en meget majestætisk Korthed. De behage nu her først at forudsætte, at Skabelsen, denne guddommelige Handling virkelig er skeet saaledes, som den her forestilles; den havde da i det mindste ikke kunnet beskrives kortere, ikke prægtigere eller Gud anstændigere. Da denne hele Jordklodes Dannelse gaaer for sig i sex Udviklinger, som naturlig følge paa hinanden og det alt, blot ved et Vink af den guddommelige Villie, saa kunde dette ikke udtrykkes høiere end ved et Bliv; og den i sig selv døde og raae Materie paatager sig saa mange Millioner forskiellige Skabningers Natur, alle i den fuldkomneste Forbindelse, ved dette ene Vink af Almagten, og bliver derved den beste, den fuldkomneste Verden. Naar det Høie skal bestaae deri, at en vigtig Sag bliver saaledes indbefattet i faa Ord, at Sagen, ved disse faa Ord, fremstilles for vor Forstand i al sin Storhed, saa veed jeg ikke, hvad man vil kalde Høit, naar man ikke kan føle det i denne Beskrivelse. Jeg har derfor aldrig kunnet begribe, hvorledes Biskop Huet heri har kunnet modsige Longin.

Dog vil det maaskee komme Deres = = = noget mere fremmed for, naar jeg paastaaer, at disse første Kapitler, naar man sammenligner dem med de følgende, ikke allene ere forfattede i en meget forskiellig og høiere Stiil, men at de endog ere egentlige Digte. Saavidt jeg veed, er jeg den første, der vover denne Formodning; men jeg troer at have fundet saa megen Grund dertil, at jeg undrer mig over, at hverken Hr. Lowth,

eller den lærde Hr. Udgiver (*), som har beriget denne Bog med saa mange skarpsindige Tilsætninger, ere faldne paa samme Tanker, da de begge have saa rigtig og sikker en Smag i de skienne Videnskaber, da de begge have sagt saa meget Nyt og Sandt om den hebraiske Poesie, ja endog paa adskillige Steder i denne Bog have fundet Spor til virkelige Digte. Men saaledes kan ofte et flygtigt Øiekast opdage det, som undviger det skarpeste Syn. Men maaskee ogsaa min Meening er endnu for umoden. Vort Begreb om Poesiens Natur skal afgiere det. Jeg vil ikke her udskrive Hr. Lowth; De maae vist have læst hans Bog. Jeg vil derfor ikkun vise Dem, hvorledes jeg altid har tænkt derom hos mig selv, og hvorledes jeg er ført paa denne Meening.

Poesien er eet af Naturens Arbeider, ligesaa gammel som den menneskelige Natur selv, og i visse Maader det samme i Henseende til Sielen, som Dandsen er i Henseende til Legemet. Thi saa naturligt som det er, at Menneskene, naar de udvortes ville vise deres Følelsers Heftighed, bevæge sig med mangfoldig flere Afvexlinger og overmaade mere Liv, efter en vis Cadanz, og dette er Dandsen, ligesaa naturligt er det og, naar de ville udtrykke disse heftigere Følelser med Ord, at de da betiene sig af høiere og heftigere Udtryk; og ligeledes frembringe disse efter et vist Tonemaal eller Takt, og dette er Poesien. Heri ligner Naturen sig selv overalt. Islænderen og Østerlænderen have begge deres Dandse og deres Sange, og da Naturen har lært dem begge Dele, saa have de og begge deres uforanderlige Egenskaber. I enhver Dands er Bevægelsen heftigere og stærkere

(*) Ridder Michaelis.

kere end den sædvanlige; den er for det andet ikke eensformig, men afvexlende og mangfoldig; og for det tredie skeer den efter en vis Takt eller Cadanz. Just disse tre Stykker udgiøre ogsaa, efter min Indsigt, Poesiens Væsen. Udtrykkene ere heftigere og stærkere, Forestillingerne ere høiere og mere afvexlende, og de frembringes med et vist Tonemaal eller Takt. Om ellers disse tre Egenskaber have deres Rigtighed, saa troer jeg ikke, at man længere kan nægte de første Kapitler af denne Bog Navn af Digte. Overalt hersker der en Høihed og Mangfoldighed, som slet ikke er historisk. Det poetiske Billede, at Aanden svævede over Vandene; Guds majestætiske Bliv; den prægtige Prosopopæie ved Mennes̄kets Skabelse; Beskrivelsen over Sielens høiere Natur; Dyrenes Fremførelse; Qvindens Skabelse; den malende Beskrivelse paa Paradiset; Beskrivelsen over Syndefaldet; Beskrivelsen over Forførelsen selv; Guds Gang i Haugen; hans Kalden; Straffens majestætiske Forkyndelse; det stærke Billede paa Cherubim; alle disse Forestillinger ere saa høie, saa rige, saa afvexlende, at en Kiender af poetisk Smag, naar han kun betragtede dem med nogen Opmærksomhed, ikke længe vilde vægre sig ved at erkiende disse Malerier for ægte poetiske Stykker, indrettede efter Sagens Natur. Een, der ikke kiendte Poesiens Natur saa nøie som Deres ‥, vilde giøre mig den Indvending, at han hverken fandt Stavelsemaal eller Riim. Men dette var det samme som ikke at ville ansee noget for en Dands uden allene en Menuet. Bogstavernes Afmaaling i Stavelser og Riim, er allerede en sildigere Forfinelse af Tid og Kunst. Ligesom et af Naturen smidigt Legeme kan giøre de meest levende, skiønneste og meest afmaalte Vendinger og Bevægelser, endskiønt det

ikke er afrettet efter Kunstens Regler, saa kan der og gives et Digt, ja et heit fyrigt Digt, hvori det Heie, det Afvexlende og det Harmoniske er meget skient forbundet med hinanden, uden at man deri finder det mindste Riim, eller et egentlig Stavelsemaal. Og jo ældre Sangene ere, jo mindre ber man deri sege saa regelmæssig en Kunst. Havde Clericus og Biskop Hare giort sig et rigtigere Begreb om det Væsentlige i Digtekunsten, skulde de ikke saa forgieves have pinet dem selv og den Text, hvorpaa de vilde øve deres Kunst. Men da den ene holder sit Riim og den anden sit Stavelsemaal for saa væsentlig vigtigt, saa er den ferste færdig til at skienke den hebraiske Poesie al Cadanz, naar han kun ved Enden af tre eller tolv Stavelser kan finde et Par ligelydende Bogstaver; og denne derimod tilsidesætter alle Riim, (paa det Heie og Harmoniske tænker ingen af dem) blot for at kunne udbringe en haltende Jambus eller Trochæus. Skulde det vel paa denne Maade være vanskeligt at giere al muelig Prosa til Digte? Men det artigste i denne Sag er, at de begge giere denne saa vilkaarlig antagne Hypothese til en Grundvold for deres Kritik, og hvor de i en vis Række af Stavelser ikke finde det forlangte Riim, eller og ikke, ved Hielp af alle muelige Ellipser, Synkoper, Apokoper og Paragoger, kunne udbringe den segte Jambus, holde de sig derved berettigede til at indskyde et andet Ord, og at forsvare dette som den rette Læseart. Meibom vilde paa denne Maade forhielpe Bibelen igien til ikke mindre end tre tusende rigtige Læsearter, og opfordrede alle Keisere og Konger i Christenheden, at de, som nye Ptolomæer, skulde oplade deres Skatte for at befordre et Værk, efter hvilket alle græske, chaldaiske og latinske Oversættelser

telser kunde blive rettede. Burde ikke begge vore lærde Mænd have speilet sig i Meibom? Cadanz og Harmonie høre ganske væsentlig til et Digt, men begge Dele kunne erholdes uden Riim, og uden et uforanderligt Stavelsemaal. Havde vi endnu den gamle Udtale, saa vilde vi bedre kunne dømme derom. Imidlertid bestod Hovedsagen i Deklamationen og i Ledsagningen af Instrumenterne. At oplæse og at synge Vers er derfor ligegieldende Talemaader. Hos en fyrigere Nation er Udtalen desuden allerede melodisk. De lade kun en Italiæner og en Tydsker oplæse Dem et Digt. Hiin synger allerede, hvor denne neppe opløfter sin Stemme. Accompagnementet var herved et væsentligt Stykke, for at Stemmen kunde understøttes ved Instrumentets Tone, og Sangen eller Deklamationen faae sin rette Behagelighed og Rigtighed. Herved erindre De sig kun Apollos Lire, og de Fløiter og Cymbler, hvorved Talernes og Sangernes Stemme blev styret paa Skuepladsene og i Forsamlingerne ved Gudstienesten. Af denne Aarsag var Instrumentalmusiken, ved alle Slags høitidelige Sange, ligesaa uadskillelig fra den hebraiske Poesie. Debora og de Qvinder, som besang Davids Seier over Goliath, ledsagede deres Sange med Pauker og andre Instrumenter. Paa samme Maade bleve og alle de Sange, som brugdes ved Jødernes Gudstieneste, afsiungne. Endog Tacitus har anmerket dette. David komponerede selv Musiken til sine Psalmer efter forskiellige Instrumenter. Paa den prægtige Elegie over Jonathans Død satte han selv Melodie, og det udtrykkelig i den Hensigt, at Israeliterne skulde lære den, for at kunne afsynge den desto høitideligere, 2 Sam. 1, 18. Propheterne betiende sig ogsaa i denne Hensigt af Istru-

 menter,

menter, naar de foredroge deres guddommelige Orakler, hvilket bevises af Tildragelsen med Elisa, 2 Kong. 3. Spinoza og Collius giøre sig ret til gode med denne Musik. Elisa, sige de, har ikke kunnet spaae de tvende Konger deres forestaaende Skiebne, førend han fik en Spillemand med sig. Eftersom Propheterne altsaa vare oplagte til at prophetere sørgelige eller glædelige Ting, saa havde de tilforn ved Musiken ladet sig sætte i saadan en Enthusiasme; og dette sige alle vore skiønne Aander dem efter med saadan en Triumph, som om alle Spaadommes Guddommelighed var derved paa eengang giort latterlig. Hos en Jøde, som Spinoza, kan saadan en Uvidenhed (om det ikke er Ondskab) allermindst tilgives. Det hebraiske Ord, at spaae, hedder, efter sin første og almindelige Betydning, ikke just at forudforkynde tilkommende Ting; det har meget mere en Betydning, som nærmer sig til det danske Ord, at digte, og til det latinske vates, og bemerker da at forfatte en høi begeistret Sang, eller og at afsynge eller deklamere den med sin tilbørlige Heftighed og Modulation. Thi Sangen, naar den ikke fordærves ved alt for megen Kunstlen, er efter sin Natur ikke andet, end en Deklamation, som udtrykker Digtets Affekt paa det heftigste, stærkeste og behageligste. Og formedelst den nøie Forbindelse, der er imellem Musik og Poesie, da de begge nedstamme fra eet Slags Begeistring, bliver ogsaa Musikken og Syngekunsten beærede med samme Navne. Om de Sangere, som David, 1 Kren. 25, beskikkede til den heitidelige Musik ved Gudstienesten, hedder det, at de vare Propheter paa Harper, Psaltere og Cymbler. Og 1 Sam. 10, siger Samuel til Saul, at der skulde møde ham en Skare af Propheter, som spaaede med Psaltere,

Pauker og Harper; og da Saul kommer iblant dem, bliver han paa eengang saa opvakt af Herrens Aand, at han blander sig i deres Chor, og begynder at spaae med dem. Her tales dog vel ikke om nogen Forkyndelse af tilkommende Ting. Men jo større og høiere Formaalet er, destomere bliver og Indbildningen derved rørt og opflammet til at besynge det i en høi Tone. Det allerhøieste og største, som et Menneske kan tænke sig, er Gud, hans Fuldkommenheder, hans Gierninger, hans Befalinger. Derfore, ligesom Menneskene troede, at de maatte giøre Gudernes Boliger prægtigere, end almindelige Boliger, og deres Billeder større end andre Billeder; saa søge vi og naturligviis, naar vi tale om guddommelige Ting, at give vort Sprog al muelig Høihed, Majestæt og Behagelighed; eller og vor Siel bliver snarere saaledes rørt og antændt ved de levende Følelser af dette allerhøieste Væsens Majestæt, Viisdom og Kierlighed, at det er umueligt at holde vore Forestillinger og Udtryk inden for de snævre Grændser af en mat og eensformig Prosa, og at gaae frem i vor Fortælling fra eet Stykke til et andet, ligesom i en ringere Historie. Dette giør egentlig Poesien til Gudesproget; thi de guddommelige Ting give den allene sin rette Næring og Begeistring, ligesom de og have givet den sin første Oprindelse. Derfor vare og Præsterne hos alle gamle Folkeslægter Poeter, og Poeterne Præster. Paulus kalder, Tit. 1, Poeten Epimenides Cretensernes Prophet. Man holdt denne Begeistring selv for noget guddommeligt. Paa samme Grund troede man og, at man ikke kunde foredrage Guds Raadslutninger og Befalinger prægtig, majestætisk eller harmonisk nok. Derfor ere ikke allene Propheternes hele Bøger de høieste

Digte; men De vil endog finde, at enhver enkelt Spaadom er foredraget i de heieste digteriske Sving. De læse kun disse tvende Spaadomme: den døende Jakobs, 1 Mose B. 49, og Bileams 4 Mose 23 og 24; hvilke begge, som Spaadomme betragtede, i den neieste Forstand ere saa merkværdige; og det Poetiske vil strax falde Dem i Øinene. De hedenske Orakler vare af samme Aarsag forfattede paa Vers. Her finde De nu den egentlige og naturlige Betydning af det Ord, at spaae, da det nemlig betyder det samme, som at afsynge gudelige Sange, at prise Guds Ære og Gierninger i høie Lovsange, at foredrage de guddommelige Raadslutninger og Befalinger paa en høi og for Guds Majestæt anstændig Maade. Dog maae De ikke troe, at denne levende Følelse af den guddommelige Majestæt, og de derved opvakte høie og fyrige Sving, som De finde i Davids Sange og i en Esaiæ Digte, at dette allene har udgiort disse guddommelige Mænds hele Begeistring. Deres Digte blive vel altid det Skiønneste og det Stærkeste, som den menneskelige Vittighed nogensinde har frembragt; men Tilskyndelsen af den Aand, som besielede disse Mænd, vilde dog ikke blive mere, end en helliget naturlig Enthusiasmes; og deres Orakler, som de, efter deres Sigende, foredroge i Følge af en umiddelbar guddommelig Befaling, samt deres Forkyndelser om tilkommende Begivenheder, kunde da ikke ansees for andet, end Virkninger af en ophidset Indbildning. Her vare ganske andre, her vare virkelig guddommelige, umiddelbar guddommelige Drifter; Drifter, som ingen Homer, ingen Pindar, ingen delphisk Præst, nogensinde har følet; Drifter af en Aand, som, naar han vil frembringe en henrykkende Veltalenhed, ikke behøver en oprørt

Ind-

Indbildnings naturlige Ild, eller Kunstens harmoniske Skienheder; men som dog ikke forkaster den, da han er Naturens Stifter. Her finder De ogsaa Aarsagen til de prophetiske Skoler. De unge Mennesker, som gave sig derind, skulde vel neppe undervises i den Kunst, at forudsige tilkommende Ting, ei heller lære en Methode, hvorved de kunne blive deelagtige i den guddommelige Indskydelse. Denne Aand kan ikke erhverves ved Regler. Det var unge Personer, som havde opofret sig til den offentlige Gudstieneste, og til den Ende gave sig under en Samuels, en Elias's og Elisas Opsigt, for at lade sig undervise i Kundskab om Gud og hans Villie af disse virkelig oplyste guddommelige Læremestere, og tillige under denne Opsigt at forberede sig, ved et helligt Liv, til de hellige Embeder, hvortil de havde bestemt sig. Formodentlig ere de og tillige blevne underviste om, hvorledes de skulde adskille de virkelige Tilskyndelser af den guddommelige Aand fra en blot naturlig oprørt Indbildnings heftige Bevægelser. Men een af Hovedvidenskaberne har dog uden Tvivl været Poesie og Musik, paa det at, naar de enten som ordentlige Lærere, eller som overordentlige Guds Sendebud, bleve kaldede til at opvække Folket til Guds Priis, eller at foredrage det Guddommens Befalinger, de da kunde være i Stand til at give deres Foredrag al den Fynd, som deres Kalds Vigtighed, og den Guds Majestæt, hvis Talere og Sendebud de vare, udkrævede. Og da disse gudelige Sanges Recitation, formedelst deres Høihed og Majestæt, endnu mindre kunde undvære Instrumentalmusikkens Hielp, saa kunde og Musikkens Øvelse i disse Skoler saa meget mindre adskilles fra Digtekunsten. Her har De en gyldig Aarsag, hvorfor den

Skare af Propheter, som kom Saul imøde, spaaede med Psaltere, Pauker og Harper. Men herved forsvinder og paa eengang den elendige Vittighed, hvormed man har søgt at giøre den ovenmeldte Tildragelse med Propheten Elisa latterlig. De tre Konger fra Juda, Israel og Edom komme til ham, for at udspørge deres forestaaende Skiebne af ham, som en guddommelig Prophet. Han lader derpaa en Mand komme til sig med et Instrument. Skal nu denne begeistre ham, og ved Musikken ophidse hans Indbildningskraft, for at han kan forkynde dem deres Skiebne? Hvor elendigt! Skiebnen selv blev ham aabenbaret af Guds Aand. Men for at han, især i to vantroende Kongers Nærværelse, kunde, som en Prophet, tillige tale med al udvortes Høitidelighed, og fremføre sit Orakel med al Majestæt, vil han ikke begynde, førend der er een tilstede, som kan understøtte ham i hans Foredrag med et Instrument. Disse og flere af mine her anførte Tanker har De vel allerede fundet hos Hr. Lowth. Men dog har jeg ikke kunnet udelade dem, da jeg har villet fortælle Dem den Idees Historie, som jeg hidindtil har giort mig om Skrivemaaden i disse Kapitler. Derimod tillader jeg Dem gierne at prøve og bedømme alle mine Tanker, hvor de endog afvige fra Hr. Lowths, efter denne sindrige Bog. Naar jeg imidlertid paastaaer, at Digte, og især de hebraiske Digte og Sange, uden at have nogen Lighed med Stavelsemaalene i den græske, latinske eller nordiske Poesie, dog kan have havt en fuldkommen Harmonie og de behageligste Melodier, eftersom Sangeren ved Instrumentets Hielp hævede eller nedtrykkede sin Stemme, længere eller kortere paa en Stavelse; saa nægter jeg derfor ikke, at den hebraiske Poesie jo haver havt et

vist

vist Slags Stavelsemaal. I Davids Poesie kan man næsten ikke drage det i Tvivl. Thi da Psalmerne vare komponerede efter forskiellige Melodier og Instrumenter, hvilket forudsætter visse musikalske Tegn, ved hvis Hielp Sangerne vare i Stand til, stedse at angive den samme Tone saavel med Stemmen som med Instrumentet, og stedse at afsynge enhver Psalme efter eens Melodie, saa kan man vel ikke paa den Tid nægte dem deres visse Metrum. Det falder og i Øinene ved de Psalmer, der, som bekiendt, have Afdelinger efter Alphabetets Orden, hvoraf den ene næsten ikke er een Stavelse længer end den anden. Men da disse Stavelsers gamle Qvantitæt er os ganske ubekiendt, saa ere nok alle vore Bestræbelser i denne Sag, formedelst vor nye Udtale, ligesaa unyttige, som de vilde være i Henseende til den gamle Musik, da vi hverken kiende deres Noder eller deres Instrumenter. Jo ældre derimod Sangene ere, jo mindre bør man deri søge en saa regelmæssig Kunst. Her kan det med langt større Grund formodes, at man har behiulpet sig med en almindelig Harmonie og Kadanz efter Gehøret, og har lært Melodien blot ved ofte at afsynge dem i Forsamlingerne, ligesom vore gamle Forfædre have giort med deres Heltesange. Og saadan en almindelig Harmonie kan man, efter mine Tanker, ganske tydelig spore i de poetiske Stykker, som jeg her i Besynderlighed taler om. Thi de idelige Igientagelser: Gud sagde; Gud saae, at det var godt; da blev det Aften og Morgen, den første, den anden, den tredie Dag; have, især i det Ebraiske, hver gang saa harmonisk et Fald, at jeg, naar jeg tillige tænker paa de stærke Figurer og Billeder, troer at have en fuldkommen Grund til at ansee disse første Kapitler for virkelige Digte.

Deres = = = tillade mig, at jeg endnu tilføier mine Tanker om den egentlige Forfatter af disse Sange. At Mose er den høieste Aand, og den fyrigste Digter i hele Alderdommen, det beviser hans Lovsang, som overgaaer alt hvad de andre gamle Sprog kunne fremvise. Hr. Ridder Michaelis har derfor efter sin grundige Smag anseet Moses Tid for at være det ebraiske Sprogs og Poesies egentlig gyldne Alder. Men ligesom alle andre Sprog have havt deres forskiellige Afvexlinger, saa har ogsaa det Ebraiske været samme Skiebne underkastet, endog efterat denne rigtige Smag blev vedligeholdt ved de Mosaiske Skrifter, og de siden oprettede prophetiske Skoler. I Dommernes Tid begyndte den, formedelst Tidernes Urolighed, og den dermed forbundne Tilsidesættelse af Loven, øiensynlig at tage af. De sammenligne kun Deboras Sang, Dom. 5, med Moses Sang; under Samuel derimod fik Sproget, ved de prophetiske Skolers Indretning af ham, al sin Skienhed igien, og denne varede saalænge disse Skoler varede. Thi Moses var den klassiske Autor, som ikke lod den synke, og ved hvis flittige Læsning en Davids og Propheternes Aand idelig blev dannet; dog saaledes, at enhvers forskiellige og egen Aand stedse bliver kiendelig. En Esaias, en Jeremias, en Hoseas, en Amos: Hos alle finde De den Mangfoldighed, den Styrke, den Harmonie, som udmærker de bedste Digtere. Derimod i Davids og Esaias's Digte finder De den meste Majestæt og de ædelste Billeder. Men ved det babyloniske Fængsel var ogsaa alting forbi. Nationen kunde formedelst de vedholdende Krige ikke ret komme til Roelighed; de prophetiske Skoler høre op; den største Deel af Jøderne bleve tilbage, og vante sig til den koldere

græske

græske Skrivemaade. Derved tabde den gamle Smag sig ogsaa ganske, den naturlige Nebuah hørde op, og derved glemde de endog Tid efter anden Meningen af deres guddommelige Digtere, og begyndte at forklare de høie Billeder i Propheternes Skrifter paa en kold og bogstavelig eller og paa en ubestemt og allegorisk Maade. Dette er maaskee Grunden hvorfor de efterhaanden have begyndt at forklare de høie Spaadomme om Messias og hans Rige, om et jordisk Rige. Og maaskee man ogsaa heri kunde opdage Anledning til den Indbildning om det tusendaarige Rige. Thi da man paa den ene Side havde lagt denne bogstavelige Forklaring til Grund, og de til Christendommen omvendte Jøder vare paa den anden Side ved de uimodsigeligste Beviser overtydede om, at Forløseren virkelig var den forjættede Messias; saa var næsten intet andet tilovers, for at kunne forene denne Sandhed med hine Spaadomme, end at antage dette indbildte Rige. Det kunde vel og være en Grund, hvorfor man ikke kan vente sig saa megen Nytte af Bekiendtskab med Rabbinerne til at forklare det gamle Testamente, som Ligthfoot og andre have havt deraf ved det nye Testamentes Fortolkning. Men her forfalder jeg til en Digression, som næsten havde ført mig bort fra mit Maal. Jeg vilde sige dem mine Tanker om den egentlige Forfatter af disse Digte. For det første seer jeg, saavidt Archæologien gaaer, en tydelig Forskiel paa Stilen, i Sammenligning med det Følgende. I de tre første Kapitler falder den klarest i Øinene; dog finder man kiendelige Spor heraf lige til Fortællingen om Syndfloden og det babyloniske Taarn. I den egentlige specielle Historie, som begynder med Abraham, bliver den paa eengang ganske forandret og øiensynlig prosaisk. Var

nu

nu Mose Forfatter af begge Dele, saa seer jeg slet ingen Grund, hvorfor han har forfattet de tre første Kapitler saa poetisk i saa ulig en Skrivemaade, og Historien fra Abraham af i saa simpel en Stiil. Det kunde man kalde, at begynde Optrinet med Cothurner, og ende med Sokker.

Poesien er, naturligviis i alle Sprog ældre end Prosa. Thi det er naturligt, at Menneskene allerede have tænkt paa at giemme deres vigtige Begivenheder, og at forplante dem paa Efterkommere, førend de havde lært den Kunst at skrive. Dertil var intet beqvemmere Middel end Poesie. Thi deels maatte den levende Følelse af Sagens Storhed og Vigtighed naturligviis drive dem til at giøre deres Udtryk fyrige og harmoniske, deels var ogsaa denne Fyrighed og Styrke i Forestillingerne det naturligste Middel til at opvække Tilhørernes Opmærksomhed, ligesom Harmonien og Cadanzen var det bedste Middel til at kunne beholde Historien i Hukommelsen. Af denne sidste Aarsag vare og de gamle Love forfattede paa Vers. Skulde nu ikke Erkefædrene, en Adam, en Seth, en Noa have anseet de store og rørende Begivenheder, som de oplevede, for saa vigtige, at de i deres Sammenkomster, have derved opmuntret hinanden til at ære Gud, at de have indprentet dem i deres Børn og Børnebørn, og tillige søgt at forplante Erindringen derom paa deres Efterkommere? Man forestille sig kun de Følelser, en Adam maae have havt ved sin egen Skabelse, og ved sit Fald; hvad Indtryk hans første Optrin i Verden med fuldkomne og modne Sandser, hvad hans Skabers Aabenbarelser, hans Opdagelser i den skiønneste Natur, som hvert Øieblik blev

fornyet, hvad det uventede Syn af hans Medhielperske, de stedse nye Tillokkelser for hans Sandser — hvad Indtryk alt dette maae have giort paa ham; hvor levende han siden maae have følet de sørgelige Forandringer i sin Tilstand, med hvilken Bestyrtning han maae have seet den første Følge af Syndefaldet paa sin egen Søn, den første Død og Forraadnelse. Eller De forestille sig en Noas Følelser; hvad for Indtryk Jordklodens almindelige Ødeleggelse, de skrækkelige Skybrud, de frygtelige Jordskielv, det grændseløse Ocean, hans forunderlige Redning paa dette brusende Hav, hans første Udgang af Skibet, maae have virket hos ham, saalænge han levede. Maatte man ikke ansee de første Mennesker som Dyr, om man vilde bilde sig ind, at Fædrene ikke havde fortalt deres Børn disse Tildragelser med de meest levende Følelser i alle deres Sammenkomster, at Børnene ikke have anhørt deres Fædres Fortællinger med Henrykkelse, og indpræntet sig dem, under de samme rørende Forestillinger? Man maatte slet ikke kiende den menneskelige Natur, om man kun et Øieblik vilde tvivle herpaa. Til Moses Tid var i det mindste den Skik, at vedligeholde Erindringen om alle mærkværdige Begivenheder ved saadanne Sange, og at giøre hele Samlinger deraf, allerede gammel og almindelig. Han anfører selv tvende Sange af saadan en Samling, som bar den Titel: Herrens Kriges Bog, 4 Mose B. 21, 14. 17. 27., og Fortsættelser deraf anføres, Jos. 10. 2 Sam. 1, 18., under Navn af de Gudfrygtiges Bog, og de Redeliges Bog. Ja endog i disse første Kapitler, som jeg taler om, have allerede andre opdaget nogle Stykker af saadanne Sange. Lamechs Tiltale til hans tvende Hustruer, som han vil berolige i Henseende til et

begaaet

begaaet Mord, 1 Mose B. 4, 23., har man allerede længe erkiendt for et Stykke af saadan en Sang. Hertil regner og Hr. Lowth den Forbandelse og Velsignelse, som den opvaagnende Noa lyser over Sem og Canaan; Hr. Ridder Michaelis anseer ogsaa med Rette Beskrivelsen over den Cherub, som blev sat ved Paradiset, for saadant et poetisk Sted; ja han finder endog Spoer hertil i den sildigere Historie om Nimrod. Saa meget mere falder jeg i Forundring over, at begge disse skarpsindige Mænd, da de virkelig have været paa dette Spoer, ikke have forfulgt det videre. Skulde ikke denne prægtige Prosopopæie: Da sagde Gud, lader os giøre et Menneske, et Billede, som er os ligt — og Gud skabde Mennesket efter sit Billede, efter Guds Billede skabde han ham; saavelsom dette harmoniske Epiphonem: „Derfor skal en Mand forlade sin Fader og Moder, og hænge fast ved sin Hustrue; skulde dette i det mindste ikke have ligesaameget Digtersk hos sig, som Lamechs ulige svagere Tiltale? Men naar jeg paa begge disse store Mænds grundede Autoritet, tør ansee disse enkelte Stykker for Poesie, saa troer jeg mig næsten berettiget til at erklære disse hele Kapitler for fuldstændige historiske Digte. Hr. Michaelis tilstaaer selv, at Lamech ikke har kunnet tiltale sine Hustruer poetisk, det maae altsaa være Begyndelsen af en Sang, som endnu ikke var bekiendt paa Moses Tid. Men hvor lidet sandsynligt er det ikke (jeg beraaber mig her paa hans egen saa sikre Smag) at Sangen skulde have begyndt saa afbrudt med denne Tiltale, uden at dens Forfatter selv tilforn havde anført Tildragelsen. Den blotte Tiltale kan ikke være Indholdet af en Sang. Beskrivelsen over Cherubim kan endnu mindre være Begyndelse af en særskilt Sang.

Vist

Vist nok er den et Stykke af et Digt; men den er øiensynlig Slutningen af en foregaaende Historie, som deri ikke videre kunde udføres. Men at disse Stykker skulde have været den hele Sang, det er endnu mindre sandsynligt. Det maatte altsaa kun være enkelte Led af et større Digt; og i disse større Digte maatte nødvendig just denne Historie være beskrevet. Beskrivelsen over Cheruben kunde slet ikke staae andensteds, end efter Fortællingen om Faldet, og Lamechs Tiltale kunde slet ikke sættes andensteds end ved denne hans Historie. Hvorfor skulde jeg nu ikke ansee disse hele Kapitler for at være dette Digt, da jeg deri finder de samme poetiske Vendinger, de samme stærke Figurer, og den samme Harmonie, for hvis Skyld man holder sig berettiget til at erklære disse enkelte Stykker for poetiske? Men hvem denne guddommelige Digter egentlig har været, dette lader sig vist meget mindre sige med Vished. Man kunde formode, at det har været Adam selv; det kan og have været Seth, eller Enos, eller Enoch. Angaaende Enos hedder det, at man paa hans Tid har begyndt at prædike om Herrens Navn. Maaskee det altsaa har været ham, som har baaret en besynderlig Omsorg for, ved disse Sange hos den tilvoxende Menslægt at vedligeholde Erindringen om Verdens første Historie, især Erindringen om Paradiset, og om det Ondes Oprindelse, saaledes som han havde hørt det af Adam. Fra denne ere de siden komne til Noah, som oplevede saa store Forandringer, som næsten oplevede dem ligesaa allene som Adam, og derved naturligviis er blevet ligesaa rørt, har ligesaadan besunget dem til Guds Ære, og tillige søgt at vedligeholde hele Historien om den første Verden hos sine Efterkommere. Ved Miz-

raim kunne de siden være komne til Ægypten, men der har formodentlig Historien, ved de hieroglyphiske og symboliske Forestillinger, hvori den indeholdtes, meget snart tabt sin rette Skikkelse, og givet Anledning til Fabel og Afguderie; da de derimod, ved Sems Hielp, have beholdet al deres Reenhed i Tharas og Abrahams Familie. Om Abraham og Isaak hedder det, saa ofte de fæstede Boepæl i en nye Egn, at de opreiste Altere til Guds Ære, og prædikede om Herrens Navn; dette betyder vel ikke andet, end at de, ved deres høitidelige gudelige Sammenkomster, have søgt at befæste dem selv og deres Familier i den eneste Guds Dyrkelse, og i Tillid til hans Forsyn, ved at afsynge hellige Lovsange. Skulde de nu vel her have glemt Verdens første Begivenheder, som ved deres Forfædres lange Levetid, vare dem saa nær, at de næsten kunde synes dem nærværende? Dette er ikke vel troeligt. Og omendskiønt den store Hob af det israelitiske Folk syntes i Ægypten, at have glemt deres Forfædres sande Religion, da de endog allerede havde forglemt Omskiærelsen, ventelig fordi deres Tyranners Haardhed og Mistænkelighed ikke længer tillod dem at holde nogen høitidelige Sammenkomster, eller Sabbater, saa kunne dog disse Sange paa mere end een Maade være blevne bevarede indtil Moses Tider; deels ved de ældste Hoveder for Familierne, deels og ved Jethro og Hiob, hos hvilke den sande Gudskundskab i Almindelighed, var endnu forblevet i sin patriarkalske Reenhed, da de vare langt borte fra den ægyptiske Trældom og Afguderie; om ellers Forfatteren af Hiobs Bog og Jethro ikke er den selvsamme Person, og om ikke Jethro efter guddommelig Tilskyndelse skulde ved denne Bog understøtte sin Svigersøns store Foretagende, som

denne ved en guddommelig Aabenbarelse var bleven befalet at udføre. Dog dette er blot en Formodning, som endog ikke hører hertil. Jeg føier endnu dette til, at da Skrivekunsten allerede var almindelig paa den Tid, saa kunde der gierne allerede have været Afskrifter af disse Sange. Da nu i Almindelighed den Lærdom om Verdens Skabelse og om det Ondes Oprindelse er Grunden til al sand Religion, saa kunde Mose, da han vilde optegne Historien om det jødiske Folk og dets Gudstieneste, ikke give den en naturligere eller ærværdigere Begyndelse, ei heller eftertrykkeligere forringe og tilintetgiøre Ægypternes hele afgudiske System, som hans eget Folk var alt for meget hengiven til, end naar han samlede sin hele første Historie om det menneskelige Kiøn af disse ægte Originalsange. Og at ogsaa de tvende Slægtregistere, nemlig Adams og Noas, som han indrykker i denne Historie have været saadanne skrevne Efterretninger, dette bliver allerede temmelig sandsynligt af den Titel Sepher Toledoth, da ellers Toledoth havde sagt det selvsamme. Da man nu, som jeg tilforn har sagt, ogsaa i Beretningerne om Syndfloden og Taarnbygningen opdager selvsamme digteriske Spoer, og Stilen derimod ved Abrahams Historie, paa eengang forandrer sig, og bliver ganske simpel og historisk; saa anseer jeg og denne hele Archæologie for en Sammensætning af lutter saadanne poetiske Originalstykker, saa at Mose først selv har begyndt at skrive ved Abrahams Historie. Man seer ogsaa, at han fra denne Tidspunkt af har havt et meget rigere Forraad af Efterretninger, hvoraf han med en omhyggelig Korthed vælger det, som han holder for umiddelbar tienligt til hans Hensigt, da derimod i de elleve første Kapitler, foruden Genealo-

gierne, ikkun enkelte Hovedbegivenheder beskrives paa en meget mere levende og omstændeligere Maade.

Men det, som endelig allermeest har bevæget mig til at ansee disse første Kapitler, ikke egentlig for Mosaiske Ord, men for ældre Digte, forfattede af een eller flere Erkefædre, er dette, at jeg just i disse Digte finder Grundstoffet til den alderældste ægyptiske og phoeniciske Philosophie. De sammenligne kun Begyndelsen af denne Beskrivelse over Skabelsen, med det 10de Kapitel af Eusebius's evangeliske Forberedelse, og De vil formodentlig give mig Deres Bifald. Jeg vil kun anføre et Par Steder. I den Mosaiske Beskrivelse hedder det, at Jorden først var øde og tom, og at denne Afgrund var skiult med en mørk Nat. Efter hiin gamle Philosophie er Natten, Eerebus, den ægyptiske Athor, Chaos, og det phoeniciske Modd, den flydende Materie, som indeholder det hele Grundstof til alle tilkommende Skabninger, og det fælles Principium for alle Ting. Maaden, hvorpaa denne flydende Materie kom til sin Fasthed og i Orden, er atter lige eens hos begge. I den Mosaiske Beskrivelse hedder det, at Guds Aand svævede over dette Vand; og denne Svæven bliver tillige udtrykt ved et Ord, som ogsaa bruges om Fuglene, naar de sidde over Æggene, og derved give deres udvortes Deele den fornødne Varme og Bevægelse, at de ret kan udvikle sig. Efter hiin Philosophie er det ogsaa en uskabt Aand, som befrugtede dette Chaos; en levendegiørende Vind, Kolpia, som foreener sig med sin Gemal, Natten Baau, hvoraf Tiden Ulomus og den Førstefødte fremkommer. De finder her næsten de selv samme Ord. Vinden Kolpia

er

er aabenbar den guddommelige Munds Aand; i Hustruen, Baau, som befrugtes af denne Kolpia og frembringer Naturen, finder De tydelig det Mosaiske Bohu; Ulomus er unægtelig det hebraiske Olam; Erebus, Ereb, Aftenen, som gaaer foran Skabelsen og Dagen. Og hvor sandsynligt er det ikke, at det ægyptiske Naturens Æg ei skal være andet, end en symbolisk Afbildning paa Aandens Merachepeth. Men hvorledes vil De nu forklare denne Lighed? Et blot Slumpetræf kan det umuelig være. Mose maae enten have antaget dette System af Ægypterne, eller og Ægypterne maae have udskrevet deres Philosophie af Moses Bog, eller og de maae begge have en fælles ældre Kilde. At Mose skulde have antaget dette System af Ægypterne, har ikke det ringeste Skin af Sandsynlighed. Dette maatte da være en Theorie, som Fornuften a priori kunde være faldet paa; thi Slutninger af Erfaringer have slet ikke Sted her. Det falder ogsaa i Øinene, at det, efter Phoeniciernes og Ægypternes Foredrag, ikkun ere enkelte afskaarne Stykker, som allerede have tabt deres rette Forbindelse og Skikkelse. Men skulde vel Ægypterne have udskrevet det af Mose, af Soelforstyrreren, som giorde deres hele Religion til en Væmmelse, som just ved denne Historie og de indrykkede Originalgenealogier aldeles omstyrtede deres Overtroes stolte Bygning, som aabenbarede deres helligste Hemmeligheder? skulde de vel siden af denne Bog have laant deres hellige Lærdomme, og derimod have forladt deres ældre? (thi jeg maae dog da antage, at de tilforn have havt andre) dette er endnu mindre sandsynligt; ligesaa lidet, som at de skulde have laant deres hellige Skikke af den Mosaiske Religion. Denne Philosophie er ogsaa

alt for gammel, til at de først skulde have antaget den af Mose. Denne samme Nat, denne befrugtende Aand, have de maaskee allerede paa den Tid dyrket som Guddomme, under Navn af Athor, Phthas og Eneph.

Her bliver altsaa intet andet tilovers, end at Ægypterne og Phoenicierne maae have havt en fælles Kilde med Mose, nemlig en ældre Tradition, hvilken hos Ægypterne stedse mere og mere har afviget fra den sande Theorie, formedelst deres symboliske Afbildninger og Hierophanternes forsætlig mørke Sprog; men som Mose, til hine vigtige Sandheders Vedligeholdelse, igien har bragt for Lyset, og fremsat i den almindelige Skrivemaade ved disse ægte Originaldokumenters Bekiendtgiørelse og Bekræftelse; og som Guds Forsyn nu, da de ere indlemmede i hans ved saa uimodsigelige Vidnesbyrd stadfæstede Ord, ganske vist vil bevare indtil Verdens Ende, som de første Grundsandheder for den menneskelige Kundskab, til sin Ære og alle Daarers Beskæmmelse.

Men dette er vel ogsaa alt, hvad man med Grund kan sige om de fremmede Efterretninger, som Mose har betient sig af til at beskrive den første Verdens Historie. Thi det, som den Franske Forfatter af: Formodninger om de Beretninger, som Mose har betient sig af til sin Historie, siger herom, er i alle Henseender saa ugrundet og urimeligt, at man ikke kan tænke andet, end at Forfatteren maaskee engang har hørt noget om saadanne gamle Beretninger, men at han ikke har vidst at anvende det ret, og at han endnu mindre har vidst at skaane eller

har

har villet skaane denne store Historieskrivers guddommelige Anseelse.

Men maaskee Deres = = = i Tankerne giør mig den samme Indvending, som jeg her har giort imod denne Forfatter, at han, nemlig ved hans foregivne fremmede Memoirer, har giort den Mosaiske Histories guddommelige Troværdighed mistænkelig. Skulde Deres = = = kunde overtyde mig derom, saa vilde jeg være den første, der fordømte mine Tanker, som jeg desuden ikke kan udgive for andet, end en Formodning, men for en ikke ganske unyttig Formodning; men jeg haaber, at jeg ikke derved forsynder mig imod denne guddommelige Skribent. Thi deri bestaaer ikke den Brysselske Forfatters Forbrydelse, at han paastaaer at Mose har brugt fremmede Dokumenter til sin Historie. Men deri forsynder han sig imod ham, ikke allene betragtet, som en guddommelig Prophet, men endog som en fornuftig Historieskriver, hvilket saa skiønt og eftertrykkeligt er blevet ham forekastet i de gøttingske Relationes, at han lader denne hellige Mand, den fortreffelige Historieskriver, som paa ethvert Blad i sin Historie viser den reneste Smag, og den skarpeste Bedømmelse, uden ringeste Valg sammenskrabe alle Slags mørke, navnløse Beretninger i den arabiske Ørk; at han lader ham sammenflikke disse paa den barnagtigste og elendigste Maade, ja at han lader ham afskrive dem i de skammeligste Hensigter, som kan findes hos en uværdig Forfatter, og at han ikke tillegger ham nogen høiere Hensigt med at fortælle de Begivenheder, hvilke (som jeg har viist i det tredie Brev) den hele Bog igiennem ere udsøgte med saa klogt et Valg, end at han derved har villet opfylde

Hullerne i hans Bog. Kan vel noget tænkes eenfoldigere og forargeligere end dette? Forresten kan den guddommelige Inspiration ganske vel bestaae med Brugen af fremmede Efterretninger, ja endog af fremmede Ord. Lucæ Evangeliums Guddommelighed bliver ligesaalidet svagere, fordi han tilstaaer, at han selv har nøie forespurgt sig om alle Omstændigheder, som Johannes, naar han beraaber sig paa sin Hukommelse, og sine Sandsers Vidnesbyrd. Jeg troer, at man indskrænker Begrebet om den hellige Skrifts guddommelige Indskydelse alt for meget, naar man overalt forestiller sig den, som et umiddelbart Dictamen. Ved adskillige Leiligheder var saadan en umiddelbar Indskydelse aldeles nødvendig, men i andre Tilfælde maatte den og synes overflødig, og ikke vel kunde forenes med den forskiellige Skrivemaade. Jeg veed, at mange af vore Theologer tænke anderledes herom, og min velgrundede Høiagtelse for deres Indsigt er saa stor, at jeg altid villig sætter mine Tanker neden for deres. Deres Grund er denne: at man ikke kan tænke sig en Inspiration af Ideer uden Ord. Dette har sin Rigtighed; men skulde man ikke kunne angive een det Præcise af en Idee, især i en ikke ganske ubekiendt Sag, og dog kunne overlade dens Udførelse til hans Genie. Jeg haaber i det mindste ikke ved denne Indskrænkning, at opofre noget af den Sandhed om den hellige Skrifts guddommelige Inspiration, som jeg saa fuldkommen er overbeviist om. Vor Frelsers Apostler bleve, ved den Hellig Aands høitidelige Meddelelse, udrustede med alle de Oplysningsgaver, som Gud ansaae nødvendige for dem, til at kunne opfylde deres store Kald, nemlig at oplyse og omvende Verden. Jeg sætter nu, jeg ikke havde noget Beviis for deres Breves nærmere Indskydelse,

delse, og at Udførelsen og Skrivemaaden var ganske overladt til deres naturlige Sindsgaver, var jeg da ikke desuagtet forbunden til at antage alle deres Skrifter for ligesaa mange virkelig guddommelige Skrifter, og skulde jeg ikke kunne grunde min Troe derpaa med den samme Sikkerhed? Om vi altsaa end ikke vidste den egentlig Forfatter af disse gamle Sange, saa vilde de dog erholde al guddommelig Troværdighed ved det, at Mose har indlemmet dem som fuldstændige Stykker i sin Historie. Samme Troværdighed tilkommer ogsaa alle de øvrige smaae Stykker af Sange, som Mose indrykker, enten uden Navn, eller og af Bøger, hvis Titler anføres; ikke fordi de ere ham umiddelbar Ord for Ord indgivne, (thi han anfører dem som fremmede Ord,) men fordi han, som en guddommelig Prophet, har anseet dem for brugbare Tilsætninger til sin Historie, og fordi den guddommelige Bistand ikke har tilladt ham at tage Feil i Valget. Men denne guddommelige Bistand skal bevises af hans overordentlige Omgang med Gud, og om denne sidste have vi atter saa overtydende en Vished, som Guds Viisdom og Almagt kan give os, om nogen indtruffet Begivenhed. Og hvad kan endelig, om vi endog tilsidesætte denne Moses guddommelige Anseelse, hvad kan være helligere for et fornuftigt Menneske, end disse ærværdige Mindesmærker af den første Verden, som bære de tydeligste Kiendetegn af deres graae Alderdom; og af deres Oprindelse fra det menneskelige Kiøns første Stamfædre, og at disse have havt adskillige umiddelbare guddommelige Aabenbarelser, kan end ikke Deisten selv nægte, uden at være ubillig, om han endog vil nægte Mose og alle Propheterne en guddommelig Inspiration? Jeg i det mindste føler mig henrykt af den ærbødigste

Glæde, naar jeg, ved at giennemlæse disse Stykker, som i og for sig selv giøre den menneskelige Fornuft saa megen Ære, blander mig i Tankerne, imellem mine første Stamfædre i deres hellige Forsamlinger, og hører her en Adam og en Seth, hvorledes han endog underretter mig, som een af hans Efterkommere; om disse Sandheder, der ere mig saa vigtige. Jeg troer, at flere maae angaaende denne Sag have de samme Følelser, som jeg.

Maaskee Deres ⸗ ⸗ ⸗ endnu vil giøre mig denne Indvending, at Poesien i disse Stykker har alt for mange Skiønheder til at den kunde sættes saa langt tilbage i de alleræld ste Tider. Men, naar jeg affondrer Poesiens Væsen fra visse udvortes og mere konstlede Skiønheder, saa kan endog det første Menneske have været den høieste Digter. Denne Opløftelse, denne Majestæt, denne Ild er saa naturlig, at man dertil ikke behøvede nogen fremmed Læremester, eller nogen lang Øvelse i Kunsten. Der fødes endnu stedse saadanne Originalgenier, som blive dannede uden nogen Anførsel, blot ved en gunstig Natur, og altsaa i denne Henseende kunde ansees som det første Menneske. En klar Fornuft, en levende Følekraft, som understøttes af en fyrig Aand, er allerede nok. Homer er Beviis herpaa. Virgil har visse finere Skiønheder, Homer har derimod en Dristighed og Styrke, som Virgil ikke kan opnaae. De sammenligne dernæst de Mosaiske Sange med disse gamle Digte, saa seer De det selvsamme Forhold. I disse er der intet andet end den skiønne Natur, den guddommelige Mosaiske Muse er virkelig mere pyntet og prægtig, skiønnere i dens Vendinger, dristigere i dens Sving, rigere og

mang⸗

mangfoldigere i dens Billeder. Mose kunde derfor virkelig have besynget denne Historie paa en ham egnere Maade, ligesom David beskriver Skabelsen ganske anderledes i sine Psalmer, skiønt han dog har beholdt Originaltrækkene. I Moses Sange findes og virkelig allerede en Skiønhed, der er den hebraiske Poesie egen, nemlig at to lige Ideer bestandig forbindes med hverandre, hvoraf den sidste altid forklarer og understøtter den første; en Skiønhed, hvis Yndighed og Styrke vi maaskee ogsaa kunde føle i andre Sprogs Digte, dersom vi mere vare vante dertil.

De tillade mig endnu at fremsætte dette lidet Indfald, at dersom min Formodning om disse Sanges paradisiske Alder, har nogen Grund, at den da tillige kunde tiene til et Beviis, at det hebraiske Sprog, saaledes som vi have det i Moses og Propheternes Skrifter, ogsaa virkelig er den første Verdens Sprog, og altsaa ikke just en Søster, men snarere en Moder til de øvrige orientalske Sprog. Vel har det, efter alt Formodning, allerede paa Moses Tid blant Israeliterne udartet til en besynderlig Dialekt. Dog da Mose indrykkede disse gamle Stykker i sin Lov, og indrettede sin egen Skrivemaade derefter, har det just derved faaet et nyt Liv igien, og i det mindste beholdt sin Reenhed i de lærde og til Gudstienesten henhørende Bøger, indtil Propheternes sildigere Tider. Saaledes har den Lutherske Oversættelse indført det heitydske Sprog i Nedersachsen i alle Kirker og Bøger, og forsikrer Nedersachserne om at beholde dette Sprog i sin Reenhed endnu i mange hundrede Aar, uagtet de have en anden Talebrug i den daglige Omgang, som tillige stedse forandrer sig.

Saa-

Saaledes findes endnu det gamle romerske Sprog i al sin Reenhed og Skiønhed i en Gessners og Ernestis Skrifter, ved det at de gamle latinske Skribentere igien ere fremdragne for Lyset, endskiønt dette Sprog selv allerede for saa mange Aarhundrede siden er udartet i saa forskiellige Dialekter, at man neppe kan kiende det igien. Men hvor ofte vover jeg mig ikke ud paa Marke, hvor jeg let kunde fare vild, da de ikke ere mig ret bekiendte.

I det følgende Brev kan De vente sig en Undersøgelse om den Mosaiske Philosophie selv, og det især om Skabelsens Historie *). Jeg er o. s. v.

*) Dette har Forfatteren tildeels opfyldt i sine Betragtninger over Religionens vigtigste Sandheder.

